

UDK 255 (497.5 Trogir) "13/14" (093)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 17. siječnja 2007.
Prihvaćeno za tisak: 11. lipnja 2007.

Uloga bratovštine Sv. Duha u Trogiru u srednjem i ranom novom vijeku

Irena Benyovsky Latin

Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
10000 Zagreb
Republika Hrvatska

U radu se istražuje nastajanje bratovštine Sv. Duha u političkim previranjima 14. stoljeća u Trogiru. Također se analizira osnutak hospitala i veza s rimskom bolnicom *Santo Spirito*. Prema izvornoj građi te neobjavljenoj Matrikuli bratovštine, prikazuje se imovina bratovštine, članstvo i uprava u kasnom srednjem i ranom novom vijeku.

Ključne riječi: Trogir; srednji vijek; bratovština Svetog Duha; matrikula

Uvod

Razvoj trogirске bratovštine Sv. Duha vezan je uz nekoliko elemenata: opću pojavu tih bratovština u Europi, društveni i politički položaj pučana u Trogiru u 14. i 15. stoljeću, te održavanje gradskog hospitala pod mogućim utjecajem hospitalskog reda *Santo Spirito*. Glavni izvor za istraživanje trogirске bratovštine Sv. Duha u srednjem i ranom novom vijeku jest Matrikula (*Mariegola*) bratovštine Sv. Duha, koja se nalazi u trogirskom kaptolskom arhivu (danas izložena u *Pinakoteci zbirke sakralnih umjetnina katedrale* (Sv. Lovre)).¹ U njoj su sačuvani popisi bratima i posjedi bratovštine te odredbe o ponašanju unutar bratovštine.² Važan izvor za istraživa-

¹ Zahvaljujem dr. Fani Celio Cega na pomoći pri nabavljanju kopije Matrikule.

² Pravila su bratovštine iz 1429. godine; Branka PECARSKI, "Jedna trogirska minijatura 15. stoljeća", u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 12. (1960.), 146.-154., 147.

nje su neobjavljeni notarski spisi iz Državnog arhiva u Zadru (fond "Arhiv Trogira") - oporuke, kupoprodajni dokumenti i ugovori. U njima se na raznim mjestima spominju članovi bratovštine, njihova individualna imovina i imovina bratovštine.³ Za uvid u opću povijest reda, bratovština i hospitalia Sv. Duha, važna je i knjiga *De capite sacri ordinis Sancti Spiritus. Dissertatio in qua ortus, progressusque ordinis totius, ac speciatim Romanae Domus amplitudo, praerogativum Ius et Oeconomia differuntur*, autora Petrusa Saulniera iz 1649.⁴

Pojava bratovština u Trogiru

Već 1272. godine opatija trogirskih benediktinaca sv. Ivana Krstitelja osniva bratovštinu koja je kao društvo vjernika laika bila jedna od najstarijih u Hrvatskoj.⁵ Predstavljala je odijeljeno pravno tijelo s vlastitim posjedom i posebnim upraviteljem (*gastaldus*), a u notarskim se spisima naziva *affratillia*.⁶ Statut iz 1322. godine spominje nekoliko bratovština: bratovštinu Sv. Duha te obrtne bratovštine krznara i postolara.⁷ U trogirskom Prigradu u 14. stoljeću nalazila se i bratovština Sv. Mihovila. Krznarima i postolarima u statutarnoj se odredbi branilo biranje župana, a gastalda su mogli imati samo za slavljenje svojih svetkovina.⁸ Župani su imali pravo presuđivanja u civilnim i u kriminalnim sporovima. Time su bratovštine postajale posebne korporacije izvan dohvata gradskog suda, što je moglo postati opasno za komunalne vlasti. U njima su se okupljali politički istomišljenici koji su imali posebnu ulogu u stranačkim borbama u 14. stoljeću.

Usporedno sa sve većim izdvajanjem trogirskih plemićkih rodova koji se 1340. godine i staleški zatvaraju u plemićko vijeće, pojavljuju se udruge koje, osim izraženog nabožnog obilježja, okupljaju ljude sličnog imovinskog ili strukovnog stanja. Te udruge – bratovštine – svojim su članovima osiguravale socijalnu zaštitu, ali i težile za većim utjecajem u komuni. Bratovština je imala ulogu sličnu plemićkom vijeću, jer je osiguravala sigurnost i društveni položaj svojim članovima.⁹ Broj pučana u bratovštini obično nije bio puno veći od broja članova plemićkog vijeća – stotinjak.

U sklopu srednjovjekovnoga društva bratovštine su okupljale grupe ljudi s istim interesima. Okupljajući većinu pučana, one su predstavljale društveni i politički čim-

³ DAZd, AT.

⁴ Irena BENYOVSKEY - Tatjana BUKLIJAŠ, "Bratovština i hospital sv. Duha u Splitu u srednjem i ranom novom vijeku", Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara, Neven BUDAK (ur.). Zagreb: FF Press, 2005., 625.-657.

⁵ *Monumenta Traguriensia; Notae seu abbreviaturae cancellariae comunis Tragurii*, sv. I./1., ured.: Miho BARADA, Zagreb: JAZU, 1948., sv. 1/2, 336.

⁶ *Monumenta Traguriensia; Notae seu abbreviaturae cancellariae comunis Tragurii*, sv. I./2., ured.: Miho BARADA, Zagreb: JAZU, 1950., sv. I./2., 261. *Statut grada Trogira* (dalje: ST), ured.: Vladimir RISMONDO, Split: Splitski književni krug, 1988.

⁷ ST, III., 63,

⁸ Nakon ukinuća svih bratovština (osim sv. Duha), pripadnike ovih zanimanja nalazimo u bratovštini Sv. Duha.

⁹ Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, "Rodbinski odnosi u dalmatinskom društvu 13. i 14. stoljeća", u: *Historijski zbornik* (1992.), 179.-194., 187.

benik koji je bio politička protuteža plemstvu i komunalnim vlastima. U dalmatinskim gradovima bratovštine su bile glavno uporište pučkih skupština, koje su kasnije bile zabranjivane. Veće i uglednije bratovštine stjecale su vremenom pokretnu i nepokretnu imovinu te imale sve veću društvenu i gospodarsku ulogu.

U 15. stoljeću ponovno jačaju bratovštine. Mletačka je vlast, da bi ograničila snagu gradskog plemstva, uvela propis da se, nakon odluka donesenih u Vijeću, saslušavalo mišljenje pučana, te su njihove primjedbe zajedno s odlukama Vijeća slane u Veneciju, gdje se na temelju svih dokumenata donosila konačna odluka.¹⁰ Plemstvo je zbog toga pokušalo odluke donositi u tajnosti, što je mletačka vlast spriječavala (ili zabranjivala). Bratovštine u Dalmaciji pokušavale su izboriti pravo da se sitni sudski postupci među bratimima rješavaju unutar bratovština, dakle mimo komunalnih vlasti. Primjerice, zadarski su pučani 1410. godine tražili da se dozvoli rješavanje sporova za vrijednost do 100 solida, a tek u slučaju nezadovoljstva da izađu pred kneza.¹¹ Prema Matrikuli Sv. Duha u Trogiru spor među članovima prvo se iznosio pred župana i oficijale, a tek onda pred kneza.

Venecija je sredinom 15. stoljeća potvrdila bratovštinama Sv. Duha i Sv. Mihovila dozvolu okupljanja.¹² Takve je dozvole Venecija davala pučanima u svim dalmatinskim gradovima da bi održala ravnotežu između plemića i pučana te osigurala političku stabilnost i kontrolu. Naime, jedan sloj pučana je postigao gospodarski uspon, ali ostavši izvan vijeća, nisu imali nikakva prava u upravljanju komunom. Odobranjem okupljanja bratima, Venecija je zapravo ograničavala plemićku inicijativu.¹³ Isto tako, Venecija podupire bratovštine da ne bi potpuno pale u crkvene ruke i izbjegle svjetovnu jurisdikciju. Na taj bi se način i imovina gomilala u crkvenim rukama. Dokle god su bratovštine bile javne ustanove, koje su služile i kao fondovi u kojima su se skupljali oporučni legati i koji su služili kao *Monti di Pietà*, država ih je podupirala. Primjerice, u Veneciji je od 14. i 15. stoljeća državna supervizija bratovština podrazumijevala da se njihova pravila standardiziraju i da se djelomično transformiraju u javne ustanove sa svojim ulogama javne dobrotvornosti, da bi bile protuteža plemstvu i Crkvi.¹⁴ Većina trogirskih bratovština bile su pobožne udruge koje

¹⁰ Marko ŠUNJIĆ, *Dalmacija u 15. stoljeću*, Svjetlost: 1967., Sarajevo, 175.

¹¹ *Listine o odnosajih između južnoga slavenstva i mletačke republike*, sv. I.-X., ured. Šime LjUBIĆ, MSHSM, Zagreb, 1868.-1891., VI., 73.

¹² Znanstvena knjižnica Zadar (dalje ZKZ), Rukopisi, MS 299, 305, f. 8'. U crkvi Sv. Mihovila ponovno je bila organizirana bratovština 1448. godine. Crkva se ukrašava sredstvima iz legata. Godine 1450. u oporukama se dosta ostavlja *in opere ecclesie sancti Michaelis*; Državni arhiv u Zadru (dalje: DAZd), DAZd, k. 46, sv. 6, *Oporuke 1448.-1452.*, *Jacobus de Viviano condam Francisci de Veneciis, publicus imperiali auctoritate et communis Tragurii notarius et cancelarius* (dalje: Viviano), f. 88-88', 111'-112, 119-119'; njezin gvardijan je 1448. ugovorio s biskupom da može raspolagati voštanim svijećama koje su se prilikom sprovoda darovale spomenutoj crkvi. DAZd, *Oporuke, Viviano*, f. 88-88', 111'-112, 119-119'; Ante BELAS, "Braščina sv. Duha u Trogiru", u: *Jadranski dnevnik*, sv. 183. (1938.), 9.-10.

¹³ Tomislav RAUKAR, *Zadar u 15. stoljeću. Ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb, 1977., 58.

¹⁴ Brian PULLAN, *Rich and Poor in Renaissance Venice: the social institution of a Catholic state*, Oxford, 1971, 61.

su okupljale članove različitih zanimanja. U Trogiru, osim mornarske bratovštine, nije bilo strukovnih bratovština.¹⁵

Jedna od važnijih bratovština Novoga grada¹⁶ u 15. stoljeću bila je bratovština Svih Svetih, osnovana uz istoimenu crkvicu.¹⁷ Okupljala je velik broj članova, među kojima je bilo i nekoliko zanatlija s nazivom majstora, a i svećenika.¹⁸ Ovoj je bratovštini 1443. bilo dozvoljeno sastajanje.¹⁹ U Novom gradu spominje se 1435. dućan u vlasništvu bratovštine Sv. Katarine.²⁰ Ova je bratovština imala oltar u crkvi Sv. Dominika, a sredstva za gradnju i razne ukrase ostavljaju joj žene iz Novoga grada koje su bile njezini članovi.²¹ Prema Andreisu, polovicom 15. i u 16. stoljeću osnovane su i bratovštine na obali - Sv. Jurja i Sv. Marije, a na Čiovu Blažene Djevice Marije kraj mora (1552.)²² i Sv. Jakova (1452.).

Ipak mnoge regulacije dokazuju da su bratovštine potencijalno mogle biti društveno i politički opasne. U bratovštini Gospe na Zviraci bilo je određeno da svi bratimi moraju županu prijaviti sve što bi čuli protiv mletačke vlasti, dužda i vlastele, a župan je bio obvezatan dojaviti to gradskom knezu, uz prijetnju protjerivanja. I bratimi Svih Svetih trebali su prijaviti sve što se čulo protiv gradskoga kneza, a onaj tko to ne bi učinio, bio je protjeran. U statutu bratovštine Blažene Djevice Marije kraj mora bilo je određeno da svaki bratim mora biti vjeran "nassoy prisfitloi i plemenitoj gospodi mletaskoy".²³ Kasnije odredbe naređivale su braći da prijave županu sve što je usmjereno protiv mletačke vlasti, dužda i vlastele, a župan je to morao javiti gradskom knezu. Mletačka se vlast tako osiguravala protiv moguće pobune.

Sve trogirске bratovštine, osim bratovštine mornara, sačinjavale su zajednicu građana i pučana, u koju je bio učlanjen sav trogirski puk (*l'università dei cittadini*). Ta

¹⁵ Statut bratovštine mornara Sv. Nikole na Čiovu, uz ostale odredbe, sadržavao je one koje su se ticale struke i pomorskog prava. Primjerice, bilo je određeno da u trogirskoj luci domaće lađe imaju prednost pred ostalima, te koliko svaki vlasnik lađe mora dati u blagajnu bratovštine. STROHAL, Bratstva, 60.

¹⁶ Godine 1419. burg se, jer su mu zidine bile dovršene, naziva Novim gradom. I. Lucić, o. c., 908., 994.; P. Andreis, o. c., 151

¹⁷ Crkva je izgrađena nakon požara u Novom gradu, koji je omogućio pravilniju izgradnju gradskih blokova i novih (kamenih) objekata.

¹⁸ Cvito FISKOVIĆ, "Dva pravilnika trogirskih bratovština na hrvatskom jeziku", u: *Čakavska rič*, sv. 1. (1971.), 103. I bratovština i crkva ukrašavaju se sredstvima iz oporuka, a kao oporučitelji spominju se većinom stanovnici grada (*habitatores*) i stanovnici trogirskih vrtova (*de ortis Tragurii*). Primjerice, u jednoj se oporuci ostavljaju dvije libre za oltarnu sliku, a u drugoj ukrasi za oltar; DAZd, Viviano, f. 97'-98; 132-132'.

¹⁹ Ivo BABIĆ, "Povijesna jezgra Trogira u prostornom okviru", u: *Mogućnosti*, sv. 10.-11. (1980.), 1209.-1216., 1209.-1216.

²⁰ DAZd, k. 67., sv. 1., 59.-59'.

²¹ Primjerice, bratovština Sv. Katarine iz Novoga grada iznajmljuje i kućicu u jezgri DAZd, Viviano, f. 117-117'. Primjerice, Marica, žena Mihovila, člana vojne posade iz trogirskog Kaštela, ostavila je sestrama bratovštine Sv. Katarine 5 libri i jedan novi rubac. Ruža, žena Antonija Čulića iz sela Dobrovice, ostavlja istima 3 libre *in aliquo ornatu dicti altaris*; DAZd, Viviano, 110.-110'; 113.-113'; ZKZ, Rukopisi, MS 299., sv. 1., f. 17.

²² ANDREIS, *Povijest*, 338.

²³ STROHAL, Bratstva, 63.

je zajednica imala i svoju skupštinu,²⁴ koja se od 1587. godine naziva *congregazione* za razliku od plemićkog vijeća, koje se nazivalo *consilio*.²⁵ Skupština se održavala u dvorani bratovštine Sv. Duha i zastupala je interese pučana pred komunalnim vlastima.²⁶ Skupštini je osim župana (6) i branitelja puka (6) mogao prisustvovati i knez ili njegov zamjenik. Do 1510. godine sudionici su na sjednice pozivani zvonjavom, kao i plemići u Veliko vijeće. U ovoj skupštini vijećalo se o gradskim poslovima, a zaključci su (prema Pavlu Andreisu) imali važnost jednaku zaključcima Velikog vijeća.²⁷ Također se izabiralo šest predstavnika (iz svake bratovštine po jedan) koji su donosili odluke i presude na lokalnoj razini. Na skupštine su dolazili župani šest pučkih branitelja (*defensores populi*) u ime pučana. Dolazili su i župani šest glavnih bratovština: dva iz grada (Sv. Duha i Sv. Mihovila), dva s otoka (Sv. Marije Kraj Mora i Sv. Jakova) i dva s obale (Marije Anđeoske i Sv. Jurja). Na Čiovu je postojala i bratovština Sv. Nikole, koja nije bila član skupštine, kao jedina obrtnička bratovština.

Zadaća bratovština prvenstveno se odnosila na potporu članovima i njihovim obiteljima poput novčane pomoći kod bolesti u obitelji, pomoći pri ukopu, pri osiguranju miraza i sl. U razvijenom i kasnom srednjem vijeku ta se socijalna uloga bratovština institucionalizirala i proširila u nekim slučajevima na cijelu zajednicu pa su bratovštine često upravljale skloništima za siromahe i napuštenu djecu te osnivale hospitale za bolesne, stare i nemoćne.

Politički položaj pučana u Trogiru

U političkim previranjima koji su se odigrali u prvoj polovici 14. stoljeća pučani su se priklonili stranci i Mateju Zoriću (iz roda Cega). Tako su pokušali steći što bolje položaje u komuni, iako izvan gradskoga Vijeća.²⁸ Matej Zorić (Zorijev) Cega vodio je pobunu protiv Marina Andreisa, ali je ovaj posljednji našao potporu kod Mladena, pa ova Zorićeva pobuna katkad djeluje kao "protubribirska". Iako je Matej uskoro zbačen s vlasti, pobuna protiv Mladena 1322. dovela je Veneciju na vlast, pa se njegovi protivnici često nazivaju "promletački" orijentiranom strankom.²⁹

Poslije konačnog zatvaranja vijeća 1340. godine, pučani nisu imali nikakav utjecaj na politiku komune. Članovi Vijeća mogli su od tada postati samo sinovi i unuci vijećnika, bez obzira na imućnost ostalih građana. Pojedine građanske obitelji su

²⁴ BELAS, Brašćina, 9.

²⁵ ANDREIS, *Povijest*, 225.

²⁶ ANDREIS, *Povijest*, 338., 351.

²⁷ ANDREIS, *Povijest*, 351.

²⁸ Za vrijeme izbora Marin Andreis ubio je gradskog notara i ranio Matija Zorića Cegu. Zauzimanjem bana Pavla Marin Andreis je bio samo simbolično kažnjen novčanom kaznom. Od 1284. do 1322., u vijeće je primljen veći broj građana, od čega dio na temelju brakova s trogirskim plemkinjama; Mladen ANDREIS, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji*, Muzej grada Trogira, 2006., Trogir, 1.-10.

²⁹ Klaić, Trogir, 233.-239.

se u razdoblju od 1340. do 1659. (tj. do ponovnog otvaranja Vijeća zbog premalog broja vjećnika) nekoliko su se puta obraćale mletačkoj vladi s molbama za imenovanje u plemićki stalež.³⁰

Pučani se ipak često nalaze u međusobnim političkim obračunima plemstva tijekom 14. stoljeća, ali čini se da su uglavnom bili iskorišteni za plemićke interese. U razdoblju sukoba između Venecije i Ludovika, plemićki se rodovi ponovno grupiraju u dvije grupe s različitim interesima pa se često priklanjaju određenoj vanjskoj politici.

Osobito su bile opasne godine nakon pada Klisa u kraljeve ruke (1356.), kad je nakon Ludovikova napada na Veneciju završilo primirje od 1357. godine.³¹ Lučić borbe između dvije "stranke" smješta u politički kontekst te u poglavlju "*Del tumulto seguito nella Città*" opisuje uzmak Venecije i uspon kralja Ludovika.³² Ipak, bili su uglavnom unutrašnji sukobi plemićkih rodova, a oni koji su imali posjede izvan trogirskoga distrikta, mislili su da će ih lakše zadržati pod ugarskom krunom. Njihov vođa bio je Josip Cega, pripadnik gospodarski i politički moćne obitelji Cega.³³ Drugi se pak dio plemstva priklonio Veneciji, a uz njih su stali trogirski pučani. Pripadnici promletačke stranke organizirali su uz mletačku pomoć pobunu protiv Josipa Cege i ostalih kraljevih pristalica.³⁴ Pučane je na pobunu poticala Venecija te su oni 5. prosinca 1357. provalili u kuće obitelji Cega i drugih plemića (četрнаest objekata u gradu), opljačkali ih i spalili, nakon čega je promletačka stranka nakratko preuzela vlast u gradu. Pljačka pučana spominje se i u presudi biskupa Bartola od 31. listopada 1358.³⁵

³⁰ ANDREIS, Trogirski patricijat, 49., Pavao ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, sv. 1.-2., ured.: Vladimir RISMUNDO, Split, 1978. I., 368. Pojedinačne iznimke slučajevi su agregacije dukalom Ivana Kažotija te Lovre Stipoševića i Marka Bolliarinija; ANDREIS, Trogirski patricijat, 57.

³¹ GRUBER, Borba, 83. Lučić opisuje ove događaje u poglavlju "Zašto su se Splitski i Trogirani među prvima predali kralju Ugarske?" te navodi podatke iz kronike splitskoga kroničara Kuteja, u kojoj se opisuje broba Splitskana i Trogirana protiv Mlečana 1357., koji su "dalmatinskim gradovima dodijali zbog plaćenika i vojnika". Prema Lučiću Splitski i Trogirani dogovorili su se da će istjerati Mlečane na isti dan; Dane GRUBER, "Dalmacija za Ludovika I (1358-1382)", u: *Rad JAZU*, knj. 166. (1906.), 164.-215., 165.-215.

³² Miroslav KURELAC, "Pučki ustanci i pobune u djelima Ivana Luciusa – Lučića", u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest (Matij Ivanić i njegovo doba)*, sv. 10. (1977.), 239.-247., 241.

³³ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Ivan LUČIĆ, sv. 1.-2., ured.: Cvito FISKOVIĆ, Split: Splitski književni krug, 1979., 580.-581. Lučić spominje rast gospodarske i političke moći obitelji Cega koja je imala velike posjede na kopnu, zbog čega im je bilo u interesu održati dobre odnose s kraljem. Prema Lučiću, Josip Cega *non poteva senza l'utile di queste terre mantener il grado di Cittadino principale della sua patria*; *Memorie storiche di tragurio ora detto Traù*, di Giovanni Lucio, Venetia, 1673., 257.; Kurelac, Pučki, 242.

³⁴ Vjeko OMAŠIĆ, *Topografija kaštelanskog polja*, Split, 1978., 21.

³⁵ LUCIUS, *Memorie*, 269.-270.; Nada KLAIĆ, *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*, Trogir, 1985., 298.; KURELAC, Pučki, 241. Na mletačkoj strani našli su se i arhiđakon Jakov Vitturi i njegov nećak Stjepan, nezakoniti sin biskupa Lampridija Vitturija, koji su poticali rušenje kuće hvarskoga biskupa Stjepana Cege.

Iako je to bilo izraženije u 15. stoljeću, čini se da je Venecija već tada balansirala između plemstva i pučana, učvršćujući svoju kontrolu i manipulirajući određenim društvenim i staleškim grupama u svoju korist. Može se pretpostaviti da su Mleci pučanima obećavali bolji položaj u društvu, za kojim su težili. Strohal misli da je pobuna zapravo i krenula od nezadovoljnih pučana te da su se u krilu bratovština javljale ideje za isticanje prava pučana. Čini se da su trogirski pučani poslužili kao sredstvo u međusobnom obračunu patricijata.³⁶ Bili su prvenstveno osobni obračuni obitelji Cega, u kojima su arhiđakon Vitturi i rodbinski povezani rodovi Andreis i Kažotić privukli pučane na svoju stranu, nadajući se da će se dokopati Ceginih dobara.³⁷

Unutrašnja zbivanja u gradu vrlo su dinamična tijekom cijelog 14. stoljeća, a povezana su s vanjskim animozitetima Venecije i ugarskih vladara. Zbivanja u Trogiru za vrijeme prve mletačke uprave slabo su poznata, jer su notarski spisi ovog razdoblja uglavnom uništeni. Čini se da je prije dolaska Ludovika vladalo nestabilno, gotovo anarhično stanje u gradu. Kraljev dolazak u grad ugušio je unutrašnje nemire: kažnjavali su se pobunjenici, a čak devedeset pučana našlo se pod istragom. Odredila se kazna i za arhiđakona Jakova Vitturija. Svi sudionici u pljački kuća trebali su nadoknaditi počinjenu štetu, a njihova su dobra bila zaplijenjena.³⁸ Čak 76 pučana kažnjeno je novčanom globom, što pokazuje razmjere bune. Od plemića bio je osuđen Antun Kažotić, koji je bio opljačkao kuću i dućan splitskoga trgovca Stanoja. Na godinu dana izgnanstva osuđeni su braća Nikola i Gauzinje Blažić (Andreis), jer su u dogovoru s arhiđakonom sastavili proglas protiv Josipa Cega, kojim je bilo objavljeno da onaj tko ga ubije dobiva pravo na njegov najbolji posjed.³⁹

Jedna od odluka kojom je pojačana kontrola nad gradskim područjem nakon dolaska Ludovika bilo je i ukidanje bratovština 1365. Prvi korak bilo je stavljanje bratovština pod punu kontrolu vijeća.⁴⁰ Prvi zakon koji je u statutu donijela vraćena vlada odnosio se na bratovštine: *ordinationes circa fraternitates*.⁴¹ Bilo je izabrano "12

³⁶ KLAIĆ, Povijest, 628; GRUBER, Borba, 150.-151. *L'Archidiacono con il suoi parenti li Casotti et Andreis inimici di Gioseffo tirata a se la plebe con la speranza della preda, quello non ardirono fare di giorno e'effettuarono di notte*; LUCIUS, Memorie, 242.; KURELAC, Pučki, 242.

³⁷ *L'Archidiacono con il suoi parenti li Casotti et Andreis inimici di Gioseffo tirata a se la plebe con la speranza della preda, quello non ardirono fare di giorno e'effettuarono di notte*; LUCIUS, Memorie, 242.; KURELAC, Pučki, 242.

³⁸ Šteta počinjena prema obitelji Cega procijenjena je na 2000 florena, a morali su je nadoknaditi glavni nositelji bune (Jakov Vitturi i ostali). Komuna je sama isplatila 237 forinti Cegama te kaznila počinitelje šteta i one koji su ih na to poticali. Glavni poticatelji bune, pučani Matuzina i Matej Krešić protjerani su iz grada i kažnjeni sa 100 florena globe; Irena BENYOVSKY, "Politički sukobi u srednjovjekovnom Trogiru i njihov utjecaj na posjedovne odnose u gradu", u: *Hereditas rerum croaticarum*, Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2003., 44.-51.

³⁹ LUCIUS, Memorie, 269. Ban Seč 23. kolovoza 1358. ukinuo je sve postupke koje je komuna bila vodila protiv Josipa Cega i njegovih sinova. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Supplementa*, sv. I., Zagreb, 1998., ured. J. BARBARIĆ – J. MARKOVIĆ, sv. XII., 208., 506.-507.

⁴⁰ ST, Reformationes, I., 49.

⁴¹ STROHAL, Bratstva, 50.

mudrih muževa” koji “imaju punu i slobodnu volju, ovlaštenje i vlast da poduzmu, odluče i odrede sve što se njima ili bar njihovu većem dijelu bude činilo i svidjelo u vezi s bratovštinama odnosno udruženjima koja su nedavno osnovana i nastala u rečenom gradu Trogiru ili koja bi se ubuduće mogla osnovati ili nastati ili se pojaviti da ih mogu ukinuti, raspustiti ili potpuno dokinuti, jer te bratovštine odnosno udruženja mogu postati izvorom, uzrokom, početkom i začetkom zablude i smutnje protiv spomenutog kraljevskog veličanstva (op. a.) i dobrog, mirnog te spokojnog stanja rečenoga grada Trogira i njegovih pojedinih osoba.” Smjeli su imati samo gastalda za slavljenje svojih svetkovina. Ako bi među njima slučajno izbile nesloge i u krivičnim i u građanskim stvarima, morali su voditi spor pred kurijom, a gastald nije smio nikoga samovoljno osuditi.⁴² Gastald, odnosno župan, nije imao pravu sudsku vlast, pa se ova odredba može odnositi na ograničavanje gastaldova provođenja reda unutar bratovštine. Kasnijom odredbom sve se bratovštine, osim one Sv. Duha, potpuno ukidaju: Komisija sastavljena od senatora i sudaca ukinula je sve bratovštine zato što su *origo, causa, initium et generacio erroris et scandali prefate regie maiestatis et boni, pacifici et tranquili status predictae civitatis Tragurii et singularium personarum eiusdem*.⁴³

Jačanje bratovštine Sv. Duha od sredine 14. stoljeća

Jedina bratovština koja nije bila ukinuta 1365. jest bratovština Sv. Duha, koja je imala preveliku potporu crkvenih vlasti i nekih pripadnika plemićkih rodova.⁴⁴ Čini se da je jedan od razloga očuvanja ove bratovštine bila i velika uloga njezinih članova u vrijeme kuge i osnutka hospitala. Naime, 1348. godine, kada je u Trogiru bijesnila kuga, grad je bio opustošen bolešću “tako da je, ne nalazeći se nitko tko bi se bavio samilosnom službom ukopavanja, komuna predložila 15 dukata bastažima ili županima Sv. Duha da bi ukopavali siromahe.”⁴⁵ Kuga se nakon 1348. u Trogiru ponovno

⁴² ST, III, 63.

⁴³ ST, R., I., 50. Naime, godine 1365. (20. svibnja) odlučeno da se “*sve i pojedine bratovštine, društva i druga udruživanja osoba kojim god se imenom nazivali i kojega društvenog položaja i staleža bili, u prošlosti ili netom osnovana, nastala i uređena, od sada pa unaprijed ukidaju, poništavaju, raspuštaju i dokončavaju te da se nijedna osoba, bez obzira na svoj položaj i stalež, ubuduće ne usudi i ne drzne zalagati se za to ili prijaviti osnivanje bilo kakve bratovštine, društva ili nekog udruženja osoba; i od sada pa unaprijed građanin ili građani iz grada odnosno prigrada ili stanovnici distrikta trogirskog ne smiju osnovati u gradu, prigradu ili distriktu neku bratovštinu, društvo ili udruživanje. Onaj koji bude protivno postupio, ako je plemić, neka plati kaznu od 200 libara malih u korist općine i neka bude zauvijek lišen (članstva) u vijeću, (neke) službe i povlastice trogirske komune; ako je pučanin, neka plati kaznu od 100 libara malih u korist navedene komune i mora ostati neprekidno dvije godine u komunalnom zatvoru; ostavljaju se ipak netaknuta prava patrona i utemeljitelja crkava koja bi se mogla ili se mogu dokazati poveljama; i ne dirajući i zadržavajući prava bratovštine Sv. Duha, koja može i smije opstati u skladu s mjerama i naredbama koje spomenuta gospoda knez, suci i mudri trebaju da donesu i odrede.*” U odboru za ukidanje bratovština bio je upravo Josip Cega, a predstavnika obitelji Andreis i Vitturi nije bilo. CD, sv. XII., 452.-454. Arhiđakon Jakov Vitturi privremeno je bio pritvoren u Šibeniku, gdje je 1358. uspio stupiti u kontakt sa šibenskim pučanima, a kasnije je uspio pobjeći iz zatvora; GRUBUŠIĆ, Šibenik, 112.

⁴⁴ KLAJIĆ, Povijest, 305.

⁴⁵ ANDREIS, Povijest, 89. Andreis, doduše, spominje razdoblje 1344.-1348, ali nemoguće je da je kuga harala gradom prije kraja 1347.

spominje 1361. ali pojedinosti o toj epidemiji nisu poznate.⁴⁶ Prema Pavlu Andreisu, “među pobožnim djelima što ih vrše oni bratimi (Sv. Duha) jest sudjelovanje pri ukopu siromaha, vojnika i osuđenih na smrt, odjeveni u bijele svite s kukuljicama, te izdržavanje jednoga gostinjca, gradnju kojega su građani i ljudi iz okruga dužni u svojim posljednjim voljama odrediti deset novčića.”⁴⁷ Prvi spomen hospitala Sv. Duha spominje se 1357. godine, a služio je kao svi srednjovjekovni hospitali kao utočište za siromašne i bolesne. Može se pretpostaviti da se osnutak bratovštine Sv. Duha u Trogiru događa pod utjecajem prvoosnovane rimske hospitalske bratovštine *Santo Spirito in Sassia* i njezine bolnice. U popisu iz Matrikule, titulom ser, označavaju se važni pučani, odnosno bogate i utjecajne građanske obitelji u bratovštini i građanski pripadnici plemićkih obitelji.

I bratovština Sv. Duha bila je pod kontrolom vlasti: U statutu se 1366. određuje da se pravila bratovštine Svetog Duha upišu u “dvije bilježnice, od kojih jedna neka bude i mora biti kod gospodina kneza u palači, a druga kod navedene bratovštine”. U istoj su reformaciji donesena i neka pravila bratovštine Sv. Duha.⁴⁸ Bratovština od tada nije smjela sama donijeti odredbe bez suglasnosti kneza i kurije. Također je broj bratima ograničen na 81, pa se novi bratim mogao primiti tek kad je mjesto bilo ispražnjeno. Komuna je, nakon što su bratovštine ukinute, morala preuzeti njihove obveze prema crkvama, da se ne bi prigovorilo da je ukidanjem bratovština posegla u crkvena prava. Primjerice, nakon što je ukinuta bratovština Sv. Lovre, neke odrebe o njoj ušle su u reformaciju statuta.⁴⁹

Vijeće 1394. ili 1395. godine donosi odredbu koja potvrđuje strah plemstva da bi bratovštine mogle biti politički opasne: “*I jer je izgledalo da su prošli neredi proistekli iz pobuna puka, bilo je također utvrđeno: da nijedan pučanin ne može uvrijediti nekog plemića i zalazeći s pravog puta u ovome može biti kažnjen također protiv oblika statuta, te da to mora trajati deset godina; da nijedna bratovština ne može biti u gradu Trogiru, izuzevši onu Sv. Duha, niti da itko može održavati tajne sastanke na bilo kojem mjestu, a tko bi okupljao svijet ili novačio vojsku, da mora biti kažnjen gubitkom života kao protučinitelj ovim dekretima, čiji su prekršitelji bili proglašeni buntovnicima.*”⁵⁰

⁴⁶ Ladislav GLESINGER, “Organizacija zdravstvene službe u srednjovjekovnom Trogiru”, u: *Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom 700. obljetnice spomena ljekarne u Trogiru*, Zagreb, 1976., 31.-43., 38.

⁴⁷ ANDREIS, Povijest, 334.

⁴⁸ ST, R., L. 1, c. 51.

⁴⁹ ST, R. I, c. 53. Bratovština Sv. Lovre vjerojatno je bila povezana s upravom crkvenih dobara. Nakon promjena 1357. godine, trogirski kanonici mogli su preuzeti upravu nad biskupskim dobrima. Od godine 1359. knez je trebao predložiti biskupu četiri svjetovnjaka za upravu dobrima. Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. IV., Venetiis, 1769., 387.; TS, L. I., c.

⁵⁰ ANDREIS, Povijest, 129. *Item fuit actum et conventum pro bono pacis perpetue quod nulla fratelea possit esse in Tragurio excepta fratelea S. Spiritus, que possit esse in consilio continetur. Item quod populares dicte civitatis Tragurij nullo quesito colore non possint facere coadunationem aliquam pena confiscationis omnium bonorum cuilibet, qui in dicta coadunatione fuerit*; LUCIO, *Memorie*, 359.

Nakon 1420. mletačka vlast bila je blagonaklona bratovštini Sv. Duha jer je predstavljala snagu na koju se ona mogla osloniti protiv plemstva. Odluke bratovštine Sv. Duha vrijedile su uostalom samo ako ih je odobrio gradski knez i njegova kurija,⁵¹ a župana je birao trogirski knez između četvorice predloženih članova bratovštine. Andreis opisuje skupove bratima Sv. Duha: *“U staro vrijeme okupljala su se na zvonjavu zvona, ali, jer joj je dukalama od 1510. 27. siječnja bio zabranjen taj običaj, običava se sastajati na poziv. Slobodna je da se okuplja po volji, ali ne bez prethodnog rektora – dopuštenja i da se prije ne zna u koju svrhu. Odlučuje o stanju grada, i njezine odluke onoliko vrijede, koliko one od Vijeća. Prije dobrovoljne predaje ovog grada običavala je vlast nad istim biti sva u rukama plemića. Godine 1420. ne toliko plemstvo koliko je građanstvo odaslalo poslanike za sretnu predaju. U ovoj se prigodi podijelila vlast, i onog je časa započela kongregacija nepravo sebi prisvajati onu vlast, koju do danas sebi održava. Može odašljati poslanike javnom veličanstvu u smislu dukala 1439, 8. veljače. Njezine se odluke donose u škrabici kuglicama, ali po njihovu donošenju moraju se dostaviti komuni i dati oni primjerci koji bi bili zatraženi. U slučaju pomanjkanja suvremenih defenzora može župan Sv. Duha preuzeti prokuratora Sv. Duha, kao također u pomanjkanju ostalih župana.”*⁵²

Djelovanje bratovštine Sv. Duha u nekim se aspektima počelo približavati djelovanju komunalnih vlasti ili se bar težilo tome, makar oponašanjem formalnih događanja. Bratovštine su svojom gospodarski i socijalno zaštitničkom ulogom donekle zamjenjivale i ulogu plemićkog roda – formule koje su se upotrebljavale kod bratovština bile su vrlo slične onima vezanim uz obiteljsko vlasništvo.⁵³

Red, bratovštine i hospitali Sv. Duha općenito

Može se pretpostaviti da se bratovština Sv. Duha u Trogiru osniva i pod utjecajem prvoosnovane rimske hospitalske bratovštine *Santo Spirito in Sassia* i njezine bolnice.⁵⁴ Ova najpoznatija srednjovjekovna bolnica nastala je pod direktnim utjecajem reda Sv. Duha (*Ordine di Santo Spirito*), koji je osnovao Guy de Montpellier vjerojatno oko 1175. godine u Montpellieru u Francuskoj.⁵⁵ Bulom *Hiis praecipue* od 22. travnja 1198., papa Inocent III. definirao je red Sv. Duha kao zajednicu kojoj su zadaće karitativne djelatnosti, a posebice hospitalstvo. Temelj reda bila su pravila Sv. Augustina te s hospitalstvom osobito povezani pojmovi *caritas*, *communio* i *gratia*.⁵⁶ Starija literatura, poput radova poznatoga povjesničara reda i bratovštine Petrusa

⁵¹ ST, L. I., c. 51.; L. II., c. 18., 19.

⁵² ANDREIS, *Povijest*, 379.

⁵³ Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća*, Dubrovnik: HAZU, 1994., 23.

⁵⁴ BENYOVSKY-BUKLIJAŠ, *Bratovština i hospital*, passim.

⁵⁵ „Heilig-Geist-Orden“, *Lexicon des Mittelalters*, Quelle, CD-ROM-Ausgabe, Verlag J. B. METZLER, 2000., LexMA 4, 2028.-2029.; Guerrino PELLICIA – Giancarlo ROCCA (ur.), *Dizionario degli istituti di perfezione*, Roma: Edizioni Paoline 1969., 994.

⁵⁶ PELLICIA-ROCCA, *Dizionario degli istituti*, 996. Već 23. travnja 1198. slijedila je bula *Religiosam vitam eligentibus* kojom je Inocent III. potvrdio osnivanje prvih hospitala u Europi pa je godine 1204. Izgrađen hospital Sv. Marije *in Sassia* u Rimu, ubrzo preimenovan u *Santo Spirito de Sassia*, koji se pod

Saulniera iz 1649. godine i Pietra de Angelisa iz 1960-ih, datira osnivanje bratovština Sv. Duha po cijeloj Europi već u 13. stoljeće, odnosno ubrzo nakon osnutka hospitalskog reda.⁵⁷ Prema najnovijim istraživanjima Andreasa Rehberga, bratovštine Sv. Duha pojavile su se međutim tek u drugoj polovici 14. stoljeća, kada datira poznatu *Liber regulae fraternitatis Santo Spirito*. Pravi procvat tih bratovština smješta se u razdoblje od 15. stoljeća nadalje.⁵⁸ Ponovni uzlet bratovština, a osobito hospitala Sv. Duha, događa se u razdoblju koje je prethodilo Tridentском koncilu, kada njihovo djelovanje bulama potiču pape Julije II. godine 1506., Leon X. godine 1514. i Klement VII. godine 1528. Međutim, nisu sve bratovštine Sv. Duha bile izravno institucionalno osnivane iz matične rimske bratovštine. Možemo pretpostaviti da su mnoge osnivane i "samoinicijativno", pod utjecajem novog duhovnog vala te su, uz iznimku osnutka hospitala, često bile vrlo slične ostalim gradskim bratovštinama. Čini se da je tako bilo i u Dalmaciji, iako je teško donositi zaključke zbog slabe istraženosti ovog reda i bratovštine i u europskoj i u hrvatskoj historiografiji.⁵⁹

Pojava i širenje bratovština i hospitala Sv. Duha u Dalmaciji vremenski odgovara dataciji koju je predložio Rehberg. Naime, iako su datumi osnutka gotovo bez iznimke nepoznati, bratovštine Sv. Duha na istočnoj se obali Jadrana u izvorima počinju pojavljivati u 14. stoljeću, a hospitali nešto kasnije, to jest od druge polovice 14. stoljeća nadalje. Njihova je djelatnost često odgovarala ciljevima koje propisuju papinske bule, to jest karitativnim i hospitalskim djelatnostima, i to mnogo izrazitije od drugih bratovština.

Od dalmatinskih bratovština Sv. Duha možda je najpoznatija upravo trogirska, naslovnicu njezine Matrikule oslikao je Blaž Jurjev Trogiranin.⁶⁰ Splitska bratovština Sv. Duha, nastala je vjerojatno u prvoj polovici 14. stoljeća, u 15. stoljeću osnovala je i upravljala hospitalom koji je sve do 17. stoljeća bio jedina ustanova za skrb bolesnih, starih i nemoćnih siromaha u gradu Splitu.⁶¹ O bratovštini crkve Sv. Duha u Šibeniku podaci postoje od 15. stoljeća, od kada je sačuvan i Arhiv Sv. Duha, s matrikulom.⁶² Šibenska bratovština nije osnovala hospital, iako se uz crkvu Sv. Duha, *in*

papinim pokroviteljstvom pretvorio u najslavniju bolnicu na svijetu. Andreas Rehberg, „Nuntii, Questuarii, Falsarii; L'ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese“, *Mélanges de l'école française de Rome; Moyen Âge*, 115., 41.-132; 41. *Catholic Encyclopedia* <http://www.newadvent.org/cathen/07415a.htm> (zadnji put mijenjano 15. rujna 2003.).

⁵⁷ Pietro DE ANGELIS, *L'ospedale di S. Spirito in Sassia* II, Rim, 1960.-1962, 218.

⁵⁸ REHBERG, *Nuntii*, 129.

⁵⁹ BENYOVSKY - BUKLIJAŠ, Bratovština i hospital, 625.-626.; Nadbiskupski arhiv u Splitu, 430./100./3., „Arhiv crkve i bratovštine Svetog Duha“ (dalje: ABSD).

⁶⁰ FSKOVIĆ, Dva pravilnika, 99.; PECARSKI, Jedna trogirska, 146.-147.

⁶¹ BENYOVSKY - BUKLIJAŠ, Bratovština i hospital, 640.-643.

⁶² Krsto STOŠIĆ, „Crkvice i bratovština sv. Duha u Šibeniku“, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* L/1928-29 (1932), 400-414.; Danko ZELIĆ, „Šibenske crkve, postanak grada i utemeljenje šibenske biskupije“, Josip Čuzela i dr (ur.) *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298.-1998.*, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ 2001, 791-802, 797-798. Petric misli da je bratovština Sv. Duha u Šibeniku osnovana prije 1220. godine; Slavka Tatjana Petric, „Bratovštine u Šibeniku“, *Croatica Christiana Periodica*, 39., 97.-135.

contrada Sancti Spiritus, nalazio hospital osnovan od bratovštine Gospe od Kaštela.⁶³ I u Omišu je postojala crkva Sv. Duha, izgrađena u 16. stoljeću, koja je imala i bratovštinu, a crkva Sv. Duha spominje se i u Škripu na Braču.⁶⁴ Bratovština Sv. Duha u Dubrovniku spominje se samo 1348. godine, kada se bratovština Sv. Duha pripojila bratovštini Sv. Spasitelja.⁶⁵ Godine 1399. spominju se bratovština i hospital Sv. Duha u Kotoru.⁶⁶ O djelovanju bratovština Sv. Duha u Istri i područjima sjevernog Jadrana imamo malo podataka.⁶⁷

Sačuvano znakovlje dalmatinskih bratovština Sv. Duha nije identično sa znakovljem bratovštine *Santo Spirito in Sassia* ili hospitalskog reda *Santo Spirito*, kojemu je znak bio dvostruki križ (*croce doppia*). Habiti su bili dugački do poda, crvene boje za kleričke, a azurne za svjetovnjake.⁶⁸ Najdetaljniju informaciju o znakovlju neke dalmatinske bratovštine Sv. Duha pruža spomenuta minijatura na Matrikuli Sv. Duha u Trogiru.⁶⁹ Tu je župan naslikan u svjetloplavoj kabanici s kukuljicom sa žutim krznom oko vrata, a bratimi iza njega nose bijele tunike (*tunica*, *toniga* ili *tuniga*).⁷⁰ Pavao Andreis također ih spominje kao bijele, opasane pasom, s (jednostrukim!) cr-

⁶³ PETRIC, Bratovštine, 98.

⁶⁴ Omiška crkva Sv. Duha poznata je po oltarnoj pali Palme Mlađeg s prikazom Silaska Duha Svetoga; Kruno Prijatelj, „Pala 'Silaska Duha' Palme Mlađeg u Omišu“, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 66.-69., 202.-204.; Lovorka ČORALIĆ, „Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini“, *Croatia Christiana Periodica*, 31., 49.-128., 81., 87.; Cvito FISKOVIĆ, „Historički i umjetnički spomenici u Škripu na Braču“, *Jadranski dnevnik*, 95., 9.-10.

⁶⁵ Bratovština Sv. Spasitelja 1432. godine zajedno s bratovštinom Sv. Petra Apostola pripojila poznatoj trgovačkoj bratovštini Sv. Antuna opata, popularno nazivanoj Antunini. Taj podatak nalazi se u Matrikuli bratovštine Antunina u Državnom arhivu Dubrovnik, a za njega se zahvaljujem kolegici Zrinki Pešordi Vardić.

⁶⁶ Damir KARBIĆ, „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine 13. do početka 16. stoljeća“, *Historijski zbornik*, 44, 43.-76., 70.; Miloš MILOŠEVIĆ, „Bratovština sv. Duha u Kotoru i njeni članovi pomorci (XIV-XVI stoljeće)“, *Godišnjak pomorskog muzeja*, 11., 1963., 115.

⁶⁷ Mihovil BOLONIĆ, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku, Kapari (1323-1979) i druge bratovštine na otoku Krku*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, SV. 10 (1975.), 10.; Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO, „Hospitali u Istri u srednjem i ranom novom vijeku“, *Povijesni prilozi*, 23. (2002.), 105.-117.; Primjerice, u Novoj Vasi postojala je župna crkva sv. Duha. Vidi Ivan GRAH, „Izvjestaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (nastavak i kraj)“, *Croatia Christiana Periodica*, 21. (1988.), 63.-106., 69.

⁶⁸ Agostino da Fivizzano, predstojnik reda od 1591. do 1594. godine, objasnio je da taj dvostruki križ označava želju za služenjem siromašnima i bolesnima. Isto objašnjava i kroničar *Santo Spirito* iz 17. stoljeća, Saulnier, koji opisuje da su taj znak pripadnici reda su nosili i na svojim habitima (*capae, mantella*). SAULNIER, *De capite*, 90; *Dizionario degli istituti*, 1008.

⁶⁹ BELAS, *Brašćina*, 9.-10.; PECARSKI, *Jedna trogirska*, 149. U oporuci iz 1448., sastavljenju u Zadru, Blaž Jurjev ostavio je jednu kuću bratimima Sv. Duha te novac za hospital i hodočasnike, kao i novac za izgradnju gradskih bedema; Igor FISKOVIĆ, „Gotička kultura Trogira“, *Mogućnosti*, 10.-11., (1980.), 1036.-1066., 1059. Igor FISKOVIĆ, „Povijesno i umjetničko značenje Blaža Jurjeva Trogirana“, *Blaž Jurjev Trogirana, katalog izložbe*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1986., 18.-28.

⁷⁰ PECARSKI, *Jedna trogirska*, 147.-148. Trogirsku je minijaturu Cvito Fisković datirao 1428. godinom jer je tada župan bio bojadisar Marko Stjepanov, a koji je i zapisan u najstarijem popisu bratima iz 1429. godine; Cvito FISKOVIĆ, „Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Stonu“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Splitu*, 13. (1961.), 114.-132., 128.-129.

venim križem na vrhu kukuljice i na prsima.⁷¹ Trogiriska minijatura Blaža Jurjeva, između ostalog, prikazuje barjaktara s crvenom zastavom na kojoj je crnom bojom naslikan mletački lav.⁷²

Međutim, znakovlje trogirskog Sv. Duha, uključujući boju habita, razlikovalo se od rimske bratovštine istoga titulara. Treba ipak reći da i splitska vizitacija iz 1579. godine spominje bijele habite bratima Sv. Duha, a da se i napuljska *Compagnia dello Santo Spirito* često nazivala i *Compagnia dei Bianchi* prema boji odore.⁷³ Ovo zapažanje valja nadopuniti tvrdnjom Andreasa Rehberga da je poznati opis bratima *Santo Spirito in Sassia* sporan, odnosno da postoje različiti i međusobno suprotni prikazi.⁷⁴ Zaključno, u nedostatku čvrstih dokaza o direktnoj vezi između rimske i trogirske bratovštine, možemo pretpostaviti da je *Santo Spirito in Sassia* bio tek model institucije i središte širenja novoga kulta. Kao takav prihvaćen je i u našim obalnim gradovima gdje se pod titularom Sv. Duha osnivaju institucije sličnih aktivnosti, ali ponešto modificirane i prilagođene lokalnim okolnostima i potrebama društva. Naime, treba naglasiti da niti jedna od poznatih matrikula Sv. Duha u Dalmaciji u svojim odredbama uopće ne spominje vezu s Rimom i rimskom bolnicom.

Lokalna crkva bila je središte bratovštine, a svetac kojem je crkva posvećena njezin zaštitnik. Različiti sveci pretpostavljali su i posebne religiozne svečanosti i ritualne procesije u određene dane. Koreografija i kolektivni simboli služili su i da se pokaže organiziranost i zajedništvo bratovštine, poštivanje tradicije i kulta. Bratovštine su održavanjem pučkih pobožnosti te svečanim javnim procesijama uvelike sudjelovale u javnom životu gradova i predstavljale se gradu kao izdvojena društvena grupa. Jezik procesija bio je prvenstveno vizualan, pa se zajedništvo najočitije predstavljalo specifičnim znakovljem i bratimskim tunikama. Time su bratimi naglašavali svoju različitost s obzirom na kult sveca kojeg su poštivali, teritorij na kojem su živjeli, obrt kojim su se bavili ili stalež kojem su pripadali.⁷⁵

Trogirska minijatura iz 15. stoljeća prikazuje grupe bratima obučene u bijelo s crvenim vrpcama i križevima, a samo je župan nosio plavo odijelo.⁷⁶ Matrikula ove bratovštine propisivala je da bratimi moraju takvu tuniku nositi pri crkvenim svečanostima.⁷⁷ Za Cvjetnicu članovi trogirskih bratovština dijelili su kruh, koji je bio

⁷¹ ANDREIS, *Povijest*, 307.

⁷² Dva lika na minijaturi u crnom s crvenim križem, prema Cviti Fiskoviću, oficijali su ili "stariscine od Banke", koje spominje matrikula; FISKOVIĆ, *Neobjavljeno djelo*, 129.; Kruno PRIJATELJ, "Umjetnički profil slikara Blaža Jurjeva", *Blaž Jurjev Trogiranin*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1986., 9.-18.

⁷³ BLACK, *Italian confraternities*, 51.

⁷⁴ REHBERG, *Nuntii*, 129

⁷⁵ Benjamin R. MCREE, "Unity or Division? The Social Meaning of Guild Ceremony in Urban Communities", *City and Spectacle in Medieval Europe*, Minneapolis-London, University of Minnesota Press, 1994., 189.-208.

⁷⁶ PECARSKI, *Jedna trogiriska minijatura 15. stoljeća*, 147.-148.

⁷⁷ STROHAL, *Bratovštine*, 64.

simbol bratimstva i sestrinstva još od starokršćanskih vremena.⁷⁸ Bratovština Sv. Duha organizirala je na blagdan Duhova veliku gradsku svečanost; svaki je bratim dao jedan solid za ovu prigodu. Na taj dan su, između ostalog, dijelili milostinju gradskoj sirotinji i predstavnicima Sv. Lazara (za gubavce na Čiovu),⁷⁹ Sa zvonika bratovštine Sv. Duha vijale su se bijele zastave s crvenim križevima.⁸⁰

Bratovština Sv. Duha u Trogiru: zgrada bratovštine i crkva

Crkva Sv. Duha u Trogiru nalazila se u 14. stoljeću u zapadnom dijelu jezgre, ali ne zna se točan položaj. Nova crkva Sv. Duha bila je 1400. godine pregrađena od privatne kuće, donirane od obitelji Sobota (jugozapadni dio jezgre).⁸¹ Kuća je bila prislunjena uz novoizgrađeni gradski bedem, po čemu se može zaključiti da je taj dio južnog bedema bio proširen prije poteza od kule Vitturi do kule Sv. Nikole (1380.-1400.).⁸² Obitelj Sobota imala je u 15. stoljeću kuće nešto sjevernije, odnosno južno od sklopa roda Andreis - u jugozapadnom uglu jezgre. Prema Andreisu, ova crkva Sv. Duha, "glasovita po staroj bratovštini, koja njome upravlja", nije se mogla po arhitekturi natjecati s crkvom Sv. Lovre i Sv. Ivana Krstitelja. On navodi da je nekad ova crkva "bila na drugim položajima nego gdje se danas (17. st.) nalazi; ali uspomene mjesta su se toliko izgubile da ne preostaje niti da bi se moglo reći". Nadalje opisuje da se tu "od jedne kuće napravila crkva, a nema ništa znatnije osim triju pala svojih oltara, sačuvanih od uvreda vremena, (od kojih je) jedna naslikana godine 1347., druga godine 1420., a (treća) 1491. od najsavršenijih talenata onih stoljeća. Dika je ne toliko ove crkve već čitavog grada kongregacija pod naslovom Sv. Duha, osnovana u istoj."⁸³

Polovicom XVIII. stoljeća crkvu je u baroknom stilu preuredio majstor Petar Bakuła.⁸⁴ Tom je prilikom vjerojatno i otvoren polukružni prozor crkve kroz gradski zid, zabilježen na starim fotografijama, sličan prozoru na crkvi Sv. Nikole.⁸⁵ U oporukama 15. stoljeća pratimo da se ostavljaju ukrasi za crkvu Sv. Duha: primjerice Radosava zvana *Craliz* (!) ostavlja 100 libri za sliku za oltar crkve Sv. Duha.⁸⁶ Jelka, udovica Radoja, ostavlja oltaru Sv. Ane u crkvi Sv. Duha tamno zeleni pokrivač, a za siromahе Sv. Lazara na otoku Čiovu ostavlja jednu svoju sliku i svoj ormar.⁸⁷

⁷⁸ DELLALE, Trogir, 51.

⁷⁹ BELAS, Braščina, 9.

⁸⁰ DELLALE, Trogir, 51.

⁸¹ Dokument iz 22. prosinca 1397. spominje: *Concedatur fraternitati sancti spiritus, ut possit eleuare celliam s. Spiritus de gratia speciali*. 26. b; *Notae Johannis Lucii*, ured., F. Rački, u: *Starine JAZU*, knj. XIII (1881), 211-268.34; ANDREIS, Povijest, 267., 333.

⁸² Ne zna se gdje je prije bila crkva Sv. Duha; ANDREIS, Povijest, 333. LUČIĆ, Povijesna svjedočanstva, 987.

⁸³ ANDREIS, Povijest, 306, 333; Celio Cega, *La chiesa di Traù*, 1854.

⁸⁴ Krunno PRIJATELJ, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1956., 23.

⁸⁵ Fotografija se čuva u Fototeci Konzervatorskog odjela u Splitu. Na informaciji zahvaljujem kolegici Ani Plosnić. Slična fotografija objavljena je u: Stanko PIPLOVIĆ, *Graditeljstvo Trogira u XIX. stoljeću*, Split: Književni krug, 1996., 38. Vidi prilog.

⁸⁶ DAZd, Viviano, 57-57'; 129-130'.

⁸⁷ DAZd, Viviano, 138'-139'.

U vlasništvu bratovštine nalazila se i Velika dvorana za sastajanje bratima. U popisu članova s kraja 15. stoljeća spominje se da je bratovština platila 16 libri majstoru članu Nikoli Livniću, koji je u velikoj sali bratovštine radio *lavori de piera zoe balchona-de in sala grande*, a radio je i u ostalim prostorijama bratovštine.⁸⁸

Crkva Sv. Duha stradala je u požaru 1896. godine. Fotografiju sjevernog portala crkve objavio je Ć. M. Iveković u svojoj mapi o Trogiru.⁸⁹ Tom akcijom srušena je i kuća zvonara, zdanje obitelji De Michieli sa skladištem te dio gradskoga zida.⁹⁰ Zajedno s bratovštinom Sv. Duha uništene su i sve isprave bratimskih sjednica te inventar kuće - namještaj, sat (klepsidra) te bratimska zastava.⁹¹ Ona su stradala kad i crkva Sv. Duha, koja je bila srušena na prijelazu 19. u 20. stoljeće, a na njezinu se mjestu danas nalazi škola u neogotičkom stilu.⁹²

Hospital

I prije spomena hospitala Sv. Duha, bratimi su se bavili karitativnim djelatnostima. Humanitarno obilježje bratovštine Sv. Duha u vrijeme kuge dokazuje i već spomenuta vijest o kugi koju donosi Pavao Andreis.⁹³ Kuga se nakon 1348. u Trogiru ponovno spominje 1361. ali pojedinosti o toj epidemiji nisu poznate.⁹⁴ Hospital Sv.

⁸⁸ Matrikula bratovštine Sv. Duha u Trogiru (dalje: Matrikula), f. 22. Objavljeno u: Cvito FISKOVIĆ, *Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Stonu*, PPUD, 13., 1961., 124., 127.; FISKOVIĆ, *Gotička*, 1048., 1052.

⁸⁹ Ćiril M. IVEKOVIĆ, *Dalmatiens Architektur und Plastik*, Wien, 1927., Prema toj fotografiji je Kruno Prijatelj u ukrasima portala uočio odjek na rad Nikole Firentinca; PRIJATELJ, *Umjetnost* 17. i 18. stoljeća, 23; FISKOVIĆ, *Neobjavljeno djelo*, 127.-128. Unatoč prvotnoj namjeri da se sjeverno pročelje crkve s portalom sačuva, cijela je crkva bila srušena. Frane Bulić predlagao je da se portal ugradi u zgradu škole, ali to se nije ostvarilo. Portal se neko vrijeme čuvao u gradskoj loži. PIPLOVIĆ, *Graditeljstvo*, 97.-98.; Dugo se mislilo da je portal nestao. Tek su nedavno nađeni nadvratnik i jedan dovratnik te su potom uzidani zgradu Pinakoteke zbirke sakralnih umjetnina katedrale sv. Lovre, gdje je izložena i matrikula bratovštine Sv. Duha. Neke stare fotografije Trogira zabilježile su gotički zvonik na preslicu, koji se dizao nad zapadnim pročeljem crkve. Fotografija se čuva u fototeци Konzervatorskog odjela u Splitu, a objavljena je u digitalnom obliku i na CD-u "Trogir na starim razglednicama i fotografijama", objavljenim prigodom izložbe o Trogiru 2001. godine. Za te podatke zahvaljujem kolegici Ani Plosnić.

⁹⁰ ANDREIS, *Povijest*, 306.; Ivo DELLALE, *Trogir. Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, Split, 1936., 34. Crkva Sv. Roka u blizini bila je srušena 1866. godine.

⁹¹ DELALLE, *Trogir*, 34. U Popisu javnih zgrada u Trogiru 1789. godine zanimljiv je spomen vrata Sv. Duha - *Porta Santo Spirito*, koja su se nalazila blizu crkve te su po njoj i dobila ime. N. 12. (a) Nel Castatico in Venezia al 84 tergo: (b) Porta Santo Spirito; larga pass. 1 - " - " - 6; alta pass. 1 - " - 2 - " - 6; *E chiusa da porton con suo portello tutto fraccido. Abbisogna esser rifatto di nuovo. Consegnato al quartier mastro al 506*; Irena BENYOVSKY, "Popis javnih zgrada u Trogiru 1789. godine", *Povijesni prilozi*, 29., (2005.), 191.-213., 205.-206.

⁹² U to su vrijeme bila porušena i vrata Sv. Roka na južnim gradskim bedemima preko puta Sv. Dominika - *Porta San Rocco*. Ivan Lučić opisuje da se na jednoj kući još u njegovo vrijeme vidio grb Vitturija Sobote, ali da je uklonjen nakon što je kuća pretvorena u skladište žita (fontik) i premješten u crkvu Sv. Dominika; LUČIĆ, *Povijesna*, 781.-782. Moguće je da je taj fontik tzv. *Munizion del Biscoto* iz 1789. godine; BENYOVSKY, *Popis*, 205.

⁹³ ANDREIS, *Povijest*, 334.

⁹⁴ GLESINGER, *Organizacija*, 38.

Duha spominje se prvi put 1357. godine, a kao svi srednjovjekovni hospitali služio je kao utočište za siromašne i bolesne.⁹⁵

U izgradnji hospitala, osim članova bratovštine i gradskih vlasti, sudjelovali su svi građani. Građani su u svojim legatima bili dužni ostaviti 10 solida za hospital.⁹⁶ U legatima druge polovice 14. stoljeća često se spominju crkva, bratovština i hospital Sv. Duha, što ne čudi jer je to razdoblje nakon kuge 1348. godine. Ostavljaju se ukrasi za bratovštinu, pokrivači za hospital i za uređenje oltara crkve.⁹⁷ Primjerice, Stanislava žena pokojnog Stjepana Kokote iz Prigrađa, ostavila je tri zlatna dukata za ukrašavanje oltara u hospitalu (*pro ornamento altaris*).⁹⁸ O šticienicima ovog hospitala i njegovu radu gotovo da i nema nikakvih podataka. Osnovala ga je bratovština, ali komunalne vlasti, jer je bio i jedini u gradu, poticale su njegovo pomaganje. Prema sačuvanim oporukama iz 15. stoljeća možemo pratiti da se osim novca ostavljalo hospitalu i hrane za šticienike.⁹⁹

Zakon iz 1420. godine odredio je da svatko ima ostaviti u svojoj oporuci barem deset soldi za popravak hospitala Svetog Duha.¹⁰⁰ Prema reformaciji iz 1428., koja proglašava zakon iz 1420., dužnost komunalnih upravitelja bila je “ne samo da se brinu o održavanju grada već i o održavanju crkava i ubožnica u koje se smještaju ljudi radi spasa (svojih) duša i radi održavanja života”. Navodi se da je ubožnica Sv. Duha “u lošem stanju tako da joj prijeti propast, a siromasi koji su u njoj bili sklonjeni trpjeli su svakojake nedaće.” Knez i suci odlučili da se statutarno odredi da svaki građanin i stanovnik trogirskoga distrikta, kada pravi svoju oporuku, mora ostaviti u korist imovine ubožnice barem deset malih solida. Ako bi “uslijed zaborava ili iz drugog razloga to izostavio i ne bi ostavio spomenutih deset solida, onda povjerenici (za izvršenje oporuke) tog oporučitelja moraju dati iz imovine samog pokojnika spomenutih deset solida”.¹⁰¹

Pregledamo li knjigu oporuka iz tog razdoblja (notara Francesca de Viviano, 1448.-1452.), uočavamo da gotovo svaka oporuka sadrži obvezatno dva legata: na prvom mjestu svaki oporučitelj ostavlja *in opere muri Civitatis Nove Tragurii* 10 solida i isto toliko *in opere hospitali Sancti Spiritus de Tragurio*.¹⁰² Osim što je bilo određeno da se hospitalu ostavljaju sredstva za izgradnju, mnogi su oporučitelji svojevoljno ostavljali i više sredstava, ne samo za hospital nego i za izgradnju crkve i bratovštine Sv. Duha.

⁹⁷ ANDREIS, Povijest, 89.

⁹⁸ ANDREIS, Povijest, 334.

⁹⁹ Marija KARBIĆ – Zoran LADIĆ, “Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 43., (2001.), 161.-254., 172-228.

¹⁰⁰ Arhiv HAZU u Zagrebu, *Testamenta Tragurii*, f. 3., 3', 5.

¹⁰¹ Godine 1412., 13. I., u vrijeme Sigismunda, domina Marislava žena Petra Cippika ostavlja u svojoj oporuci hospitalu (*staria*), i *pauperibus in hospitali Tragurij singulo anno de olivis in territorio dicte testatrix positis iuxta Stomratam, fructu*. Arhiv HAZU u Zagrebu, *Testamenta Tragurii*, f. 152,

¹⁰² ST, R. II., 19.

¹⁰³ ST, R. II., 18., 19.

¹⁰⁴ DAZd, k. 46, sv. 6, *Viviano*, f. 35', 36-37, 37'-38, 38'-39, 41', 41'-42, 42-42', 42'-43, 43', 45-45', 46-46', 48-48', 50', 51-52.

Za održavanje ubožnice bilo je naređeno županima bratovštine Sv. Duha da na kraju svoje službe pokažu i polože račun o svome upravljanju u toj službi. Novac koji bi prikupili od prihoda, morali su držati u škrinji sa dva ključa, "od kojih jedan neka drži gospodin knez, a drugi župan. I ta škrinja mora se čuvati u sakristiji stolne crkve dok se ne odluči gdje je treba smjestiti."¹⁰³ Županima se zabranjuje davanje u zakup prihoda Sv. Duha, a nije im bilo dopušten nikakav izdatak veći od pet libara bez znanja i dopuštenja gospodina kneza. Ove su odredbe donesene "da bi se spomenuta ubožnica obnovila, uredila popravila i u dobrom stanju održala".

Bratovština Sv. Duha u Trogiru pomagala je i gubavce Sv. Lazara i sve gradske siromahe: na dan Sv. Duha dobivali su kod crkve Sv. Lazara (na Čiovu) kruha i mesa. Svaki je bratim davao bratovštini jedan solid za svečanost Sv. Duha, od čega se dio izdvajao za siromašne i bolesne.¹⁰⁴ Sigurno je da su takvoj odredbi pridonijele i česte epidemije kuge u prvoj polovici 15. stoljeća.

U hospitalu Sv. Duha ne spominju se štíćenici hospitala, niti njihova kategorija. Zanimljivo je da se na popisu sestrima bratovštine spominje i ženska gasta (!) hospitala Sv. Duha. Za uspredbu, u splitski hospital Sv. Duha primani su „muškarci i žene, slijepi, kljasti, siromašni i bolesni, čak i stranci kojima je bila potrebna pomoć“.¹⁰⁵ Sigurno je da su primjenjivana načela Sedam djela tjelesnog milosrđa (nahraniti gladne, napojiti žedne, odjenuti siromašne, primiti putnike, pohoditi bolesne i utamničene, otkupljivati robove i ukapati umrle). Budući da su srednjovjekovni hospitali izlječenje tijela nužno vezali uz izlječenje duše, hospital je pružao i duhovnu utjehu.¹⁰⁶

Oporukom iz 1450. hospital Sv. Duha dobio je kuću blizu Sv. Petra, kraj posjeda Andrije Rosanija i obitelji Andreis.¹⁰⁷ Godine 1493. spominje se organiziranje "fabrike" za izgradnju ili popravak hospitala Sv. Duha.¹⁰⁸ U vizitaciji Agostina Valiera 1579. spominje se već poznata odredba da svaki oporučitelj mora ostaviti 10 solida hospitalu Sv. Duha, ali da se ta odredba ne poštuje. Čini se da je hospital i u 16. stoljeću bio u lošem stanju.¹⁰⁹ No, unatoč poteškoćama, hospital je uspio preživjeti i spominje se još u 18. stoljeću, kao *Ospedal per poveri e casa ad uso degli stessi*, a nalazio se u ulici koja je išla prema trgu Obrov i Sv. Roku.¹¹⁰ Prema pisanju I. Lučića može se

¹⁰³ ST, R., II., 19.

¹⁰⁴ Matrikula, f. 152.

¹⁰⁵ BENYOVSKY-BUKLIJAŠ, Bratovština i hospital, 640.

¹⁰⁶ Carole RAWCLIFFE, "The Seventh Comfortable Work: Charity and Mortality in the Medieval Hospital", *Medicina e storia*, sv. 6., (2004.), 1.-37.

¹⁰⁷ DAZd, k. 46, sv. 3, 92-92'.

¹⁰⁸ Matrikula, f. 7.

¹⁰⁹ Opisuje se uprava bratovštine: župan, prokurator i šest oficijala bratovštine. Prijepis iste nalazi se i u Matrikuli, f. 153.

¹¹⁰ Državni arhiv u Splitu, Fond *Fanfogna Garanin: Trogirski općina I/IIa, Podaci o mjeranju i procjeni nekretnina pojedinih porodica u vezi položaja ulica*, facs. 4/VII. Kuća bratovštine Sv. Duha uništena je u požaru 1898. godine, a zajedno s njom i sve isprave bratimskih sjednica, te inventar kuće - namještaj, sat (klepsidra) te bratimska zastava; Irena BENYOVSKY, "Popravak trogirskih ulica 1795.-1976. godine", *Povijesni prilozi*, 30., (2006.), 141.-169.; DELLALE, Trogir, 34.

zaključiti da se u njegovo doba (17. st.) hospital nalazio zapadno od crkve Sv. Duha, jugozapadno od kuće koja je nekad pripadala plemićkom rodu Sobota, uz gradske zidine i južna vrata Prigrađa. Povjesničar, naime, kada govori o početku obzidavanja srednjovjekovnog Prigrađa, te odredbi iz 1289. godine o gradnji zida kod vrata Prigrađa navodi kao mogućnost da se spomenuta odredba odnosila na vrata *u blizini crkve sv. Roka, gdje su sada vrata hospitala Sv. Duha*,¹¹¹ dakle na južna vrata Prigrađa,¹¹² a istu zgradu hospitala spominje i u blizini kuće koja je nekad pripadala plemićkom rodu Sobota.¹¹³ Nije, međutim, moguće ustanoviti od kada se hospital nalazio na tom mjestu. Isto tako nema podataka ni o njegovu izgledu.

Osim hospitala Sv. Duha, u Trogiru se spominju i ubožišta pri samostanima (infirmariji). U oporukama 14. stoljeća ostavljaju se i sredstva *pro reclusis* za siromašne i bolesne smještene u benediktinskim samostanima Sv. Nikole, Sv. Petra i Sv. Andrije na Čiovu.¹¹⁴ U kompleksu samostana Sv. Ivana Krstitelja spominje se infirmarij u 13. stoljeću, ali kasnije nema podataka o njemu.¹¹⁵ Godine 1475. Nikola Vitturi dobiva dopuštenje plemićkog vijeća da izgradi novi hospital u gradu. U drugim dalmatinskim gradovima pojavljuje se više hospitala, koji se vremenom počinju razlikovati s obzirom na kategoriju štćenika (plemstvo – pučani, žene - muškarci, nahodi, siromašni, starci), odnosno kontagioznost bolesnika.¹¹⁶ Porast broja hospitala sukladan je, osim pojavama epidemija, razdobljima demografske ekspanzije, urbanog razvoja, ubrzanja razmjene, trgovačke otvorenosti grada itd.

Posjed bratovštine Sv. Duha u gradu i distriktu

Veće i uglednije bratovštine stjecale su vremenom pokretnu i nepokretnu imovinu. Glavni prihodi dolazili su od darova vjernika, ponajviše preko oporuka. Gradske su vlasti katkad nametale bratovštinama posebne troškove, ali su one, posjedujući imovinu, ipak imale određenu pravnu i ekonomsku samostalnost u društvu, pa i izoliranost iz općeg komunalnog uređenja. Posjed crkve i bratovštine Sv. Duha u Trogiru se već tijekom 14. stoljeća povećao.¹¹⁷ Kada su 1442. godine zemlje bratovštine Sv. Duha u Trogiru bile izmijenjene, omeđene, popisane i unesene u knjigu Matrikule, bratovština je imala 60 zemalja u trogirskom polju i više kuća u gradu, od kojih su neke davane u najam, a svojim je prihodima uzdržavala i bolnicu.¹¹⁸

¹¹¹ LUČIĆ, Povijesna, 992.

¹¹² Na planu grada koji povjesničar donosi u svojoj knjizi ta su vrata nazvana prema obližnjoj crkvi vratima Sv. Roka; LUČIĆ, Povijesna, passim.

¹¹³ LUČIĆ, Povijesna, 500, 781-782; I. BABIĆ, *Kulturna i umjetnička baština Trogira*, (komentar VIII. knjige) u: P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira II.*, Split 1977., 104, 119 bilješka br. 17; Ivo BABIĆ i dr., *Kulturno blago Trogira*, Zagreb, 1990., 42.

¹¹⁴ Arhiv HAZU, Testamenta, f. 20², 30-32, 36². Spominju se i u Trogirski arhiv u Zadru, k. 46., sv. 1. 1370., L1-16, passim.

¹¹⁵ Cvito FISKOVIĆ, "Kulturna sredina Trogira u doba pojave njegove ljekarne", u: *Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom proslave 700-te obljetnice spomena ljekarne u Trogiru*, Zagreb, 1973.

¹¹⁶ GLESINGER, Organizacija, 38.

¹¹⁷ KARBIĆ-LADIĆ, Oporuke, 1.-15.

¹¹⁸ ANDREIS, Povijest, 333.

Posjed u gradu

Matrikula čuva popis kuća i čestica koje je bratovština posjedovala u gradu.¹¹⁹ Ipak, neke nekretnine koje se spominju u kupoprodajnim dokumentima nisu upisane u Matrikulu, pa sigurno nemamo potpun uvid u imetak Sv. Duha. Kuća bratovštine nalazila se kraj crkve Sv. Duha, u blizini gradskog zida, i to na jugozapadnom uglu jezgre, sasvim blizu Novoga grada. Bratovština se nalazila vrlo blizu vrata koja su vodila u Novi grad.¹²⁰ Iako je teško točno locirati kuće koje su pripadale bratovštini, čini se da je više nekretnina u susjedstvu bilo u njezinim rukama: kuća blizu posjeda obitelji Sobota i Chiudi - južno od sklopa roda Andreis, i kuća istočno od kuće Ivana Dujmova Lučića uz južne zidine i sjeverno od kuće Andreis.¹²¹ U susjedstvu se spominju posjedi suknara Draživoja,¹²² i krojača Radivoja Račića koji 1449. ostavlja bratovštini pola kuće.¹²³ Drugu polovicu kuće, koja je oporučno ostala u vlasništvu udovice Račić, bratovština je kupila za 34 libre.¹²⁴ Za jednu kuću u jezgri teško je odrediti lokaciju bez fiksnih orijentira.¹²⁵

U oporuci iz 1450. hospital Sv. Duha dobiva kuću blizu Sv. Petra, kraj posjeda Andrije Rosanija (člana bratovštine) i obitelji Andreis.¹²⁶ Te su se kuće nalazile u ulici koja vodi prema Novom gradu, pa tamo treba locirati i zgradu hospitala – uz same gradske zidine.¹²⁷ Neke kuće bratovština je iznajmljivala i tako dobivala dio potreb-

¹¹⁹ Matrikula, f. 125-126.

¹²⁰ Spomenuti gastald Milgost kovač, koji je bio i oficijal bratovštine, iznajmljuje komunalnu parcelu (*locus*) 1436. godine u Novom gradu, vrlo blizu bratovštine Sv. Duha, odnosno blizu *porta per quam itur de Civitate Nova in Civitatem Veterem*. Ser Cressolus Kristofora Dominis imao je nekretninu u Novom gradu u susjedstvu čestice (*locus*) majstora kovača Milgosta Gojčića i nekretnine (*iura*) majstora Ratka mlinara; DAZd, k. 67, sv. 2, f. 45.

¹²¹ U dokumentima iz 15. stoljeća spominje se kuća bratovštine blizu posjeda Petra de Chiudisa (1437.) i posjeda Sobota; DAZd, k. 67., sv. 2., f. 147', 148'. Ivan Lučić misli da se kuća kanonika Ivana Dujmova naslanjala na južne gradske zidine, a dokument iz 1438. locira posjed Ivana Dujmova kraj bratovštine Sv. Duha i kuće Andreis. LUČIĆ, Povijesna, 987. *Iura ser Johannis Doymi* spominju se kraj bratovštine Sv. Duha, u tom dokumentu o granicama vlasništva; DAZd, k. 67., sv. 3., f. 45.

¹²² U drugom dokumentu iz 1435. sama *canipa* u gradu vrijedila je 200 malih libara. Nju je 1437. Pribil Bratojević kupio od postolara Lovre Zubrišića. Ona se nalazila u prizemlju kuće u kojoj je stanovala Margarita, udovica suknara Draživoja, u jezgri ali sasvim blizu Novoga grada, blizu drugih posjeda Draživoja, bratovštine Sv. Duha i posjeda koji su pripadali Sv. Ivanu Krstitelju (samostan se nalazio u drugom dijelu grada); DAZd, k. 67., sv. 2., f. 142v.

¹²³ Drugu polovicu te kuće, koja je locirana u susjedstvu posjeda ser Ivana Leonisa na istoku, javne ulice na jugu, posjeda Stanice Žiljevića na zapadu i posjeda ser Ivana Salamonića na sjeveru, a župan bratovštine Juraj Ručica kupio ju je od Radoslave udovice Radivoja Račića za 34 libre; Matrikula, f. 125. (3. IV. 1449.).

¹²⁴ *Dimidia domus in civitate Tragurii pro indiviso cum alia dimidia domo ipsis fraternitatis, iuxta iura ser Johannis Leonis a levante, viam communis ab austro, iura Stanzize Zilievichie a ponente et iuxta iura ser Johannis Salamonich a borea ... quam Georgius Ruziza zupanus emit a Radoslaua relicta Radiuoy Racich pro precio librarum 34*; Matrikula, 125.

¹²⁵ U gradu se spominje i kuća blizu javne ulice na istoku, posjeda Jurja Kondidovića na jugu, posjeda ser Nikole Michaelisa na zapadu i posjeda Dražimila Vukmanića na sjeveru; Matrikula, f. 125.

¹²⁶ DAZd, k. sv. 3., 92.-92v.

¹²⁷ LUČIĆ, Povijesna, 941., 990.

nih sredstava. Primjerice, kovač Milgost Gojšić, gastald Sv. Duha, iznajmio je 1437. na godinu dana Mihovilu Ivanovu kuću, koja se nalazila blizu posjeda Šimuna Sobote.¹²⁸ Godine 1450. bratovština ponovno oporučno dobiva pola kućice u Novom gradu,¹²⁹ te kuću s balkonom u staroj jezgri.¹³⁰

Bratovština Sv. Duha imala je više kuća i u Novom gradu, što se može pratiti prema oporukama 15. stoljeća ali i prema popisu u Matrikuli. Spominju se dvije kuće i čestica duga 6, široka 4 lakta.¹³¹ Oporučno je bratovština dobila kuću pokojnog Ivana Pocibabe iz Novoga grada, koju je poslije (i u 17. stoljeću) iznajmljivala.¹³² Dio se nekrentina kupovao: primjerice, 1450. godine gastald bratovštine kupio je konoibu (*canipa cum solario*) u Novom gradu.¹³³ Posjede u Novom gradu bratovština je i prodavala prema potrebi.¹³⁴ Neke su od tih nekretnina sigurno susjedne, što znači da je bratovština akumulirala nekretnine.

Bratovština Sv. Duha ukinuta je 1806. godine za vrijeme francuske vladavine, a njezina je imovina prenesena na crkvu Sv. Ivana.¹³⁵ Kasnije je ponovno osnovana, ali pod imenom bratovštine Presvetog Sakramenta.¹³⁶ U vlasništvu istih bratima Sv. Ivana, odnosno bratovštine Presvetog Sakramenta.¹³⁷

Distrikt

Osim zemljišta u gradu, bratovština je posjedovala brojne zemlje u distriktu. Godine 1442. zapisane su zemlje u distriktu, odnosno redigiran je popis posjeda. Tada su župan ribar Gudičić i dva oficijala (Mihoje Steginić i Radivoj Novaković, kožari),

¹²⁸ DAZd, k. 67., sv. 2., f. 148'.

¹²⁹ I Stojna, udovica Ivana Obradovića iz Trogira, ostavlja 1450. godine kućicu s pola kata (*canipam cum dimidio pavimento*) i kućicu sa solarijem (*canipa in civitate Tragurio cum solario possit vendi per fraternitate ecclesie Sancti Spiritus*); DAZd, k. 67., sv. 3., f. 95'-96, 104.

¹³⁰ DAZd, k. 67, sv. 3., f. 128v-129.

¹³¹ U Novom gradu bratovština je imala posjede: kuću u blizini posjeda Ivana Vučinića na istoku, posjeda potomaka Bogdana kamenara na zapadu, javne ulice na sjeveru, koju je dobila u oporuci Mihoja Stagnića (3. IV. 1444.); Matrikula, f. 126. Prema Matrikuli u Novom gradu bratovština posjeduje kamenu kuću koja graniči na istoku s posjedom Antonija Navijačića, južno i sjeverno s javnom ulicom, a zapadno s posjedom Radovana Claudija; Matrikula, f. 126.

¹³² Matrikula, 126.

¹³³ DAZd, k. 67., sv. 3., f. 104.

¹³⁴ O imovini u Novom gradu, Matrikula, f. 78. Godine 1413. gastald Sv. Duha prodao je kovaču Valcinu Božičeviću drvenu kuću te bratovštine dugu 13 lakata i široku isto toliko, koja se nalazila u trogirskom Prigrađu; DAZd, k. 66, sv. 27, f. 5.

¹³⁵ BELAS, Braščina, 9.

¹³⁶ STROHAL, Bratstva, 62.

¹³⁷ Kat. čest. br. 759 i 760. Kao vlasnici navode se S. *Giovanni Fabbriciera* i *Confraternia del SS. Sacramento*. *Fabricier* se opisuje kao *Colui che, come in qualita di Curatore civile, amministra le rendite d'una chiesa e soprintende alla polizia materiale di essa*. Kat. čest. br. 523. zabilježena je kao vlasništvo bratima Sv. Ivana. Tridesetih godina 19. stoljeća nalazile su se jedna manja jednokatnica, (kat. čest. 760.); trap-ezoidnog tlocrta, uz Obrov, i dvokatnica s unutrašnjim dvorištem (kat. čest. 759) uz crkvu sv. Duha; Irena BENYOVSKY, *Trogir u katastru Franje I.*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest – Državni arhiv u Splitu, 2005., passim.

kraj mosta prema obali sastavili inventar (*possessiones que non sunt scripte ordinate in aliquo Inventario vel libro dicte fratalee et de quibus non habent vera et certa confirmata*).¹³⁸ Bili su prisutni i rivarij komune Marin Bogdanić, čija je uloga bila da označi i izmjeri zemlje, te komunalni mjernici ser Blaž Andrijin i ser Ivan Leonis Nicolov.

Slijedi dug popis zemalja u distriktu: sve su označene lokacijom (primjerice *in campo magno Tragurij ad Crisić*) i prema stranama svijeta i susjednim vlasnicima; te veličinom u vretenima i stopama.¹³⁹ Spominje se 60 zemalja 1442. godine, prosječne veličinom oko 6,5 vretena.¹⁴⁰ Godine 1486. upisuje se još nekoliko novih zemalja, doniranih ili kupljenih, što pokazuje kontinuirano povećanje posjeda bratovštine. Posjed je, zbog načina stjecanja nekretnina, raštrkan na više od 40 različitih lokacija i različitih veličina¹⁴¹ (od 1 do 27 vretena). Ipak, vidi se namjera okrupnjavanja na jednom mjestu (posjedi kojima su i susjedne nekretnine u vlasništvu bratovštine, primjerice lokacije Ostrog, Bijaći, Rudine itd.).¹⁴² Neke su sasvim blizu grada: *ad Miram; iuxta fovea comunis*. U statutu je bilo određeno bratimima da moraju obrađivati zajednička zemljišta.¹⁴³ Osim bratovštine, najveći dio zemlje u distriktu posjedovali su pripadnici trogirskoga plemstva, osobito nekoliko obitelji (Cippiko, Andreis, Bufalis), a i samostani (Sv. Ivan Krstitelj, Sv. Nikola i Sv. Petar). Spominje se i više posjeda bogatih građana, primjerice *iura Michaelis Johannis tinctoris*, člana bratovštine Sv. Duha. Andreis spominje da je 1647. godine, u vrijeme utvrđivanja grada zbog turske opasnosti, naređeno i provedeno razvaljivanje tornjeva: "Vitturi, Cipico, Bigonejev, Borgoforte, koludrica Sv. Mihovila i bratovštine Sv. Duha, sve mjesta što su bila postavljena u vrtovima na kopnu, a služila su za nasladu i ures s one strane".¹⁴⁴

¹³⁸ Matrikula, f. 119-127.

¹³⁹ Prvo upisuju: jednu zemlju *in campo magno Tragurii ad Crisić* veliku 10 vretena i $\frac{3}{4}$ blizu komunalnih posjeda na istoku, javnog puta na zapadu, posjeda presbitera Marina na jugu i posjeda Blaža na sjeveru. Veličina zemalja u distriktu prosječno je oko 10-12 vretena; Matrikula, 119 f.

¹⁴⁰ 1 vreteno = 777,5226 m².

¹⁴¹ Slično je bilo i u Splitu - zbog načina stjecanja nekretnina putem legata, nekretnine bratovštine bile su raspršene po raznim dijelovima grada i predgrađa, i u bližem distriktu ili podalje od grada, ali unutar općine. Zbog istog razloga, i vrste nekretnina su različite, od kuća (*casa*) do čestice u gradu (*loco*) ili zemljišta/vinograda u distriktu (*terren, vigne*). Unutar grada mogu se ipak pratiti neke lokacije gdje je bratovština imala više nekretnina na okupu koje je uglavnom davala u trajni zakup; BENYOVSKY - BUKLIJAŠ, Bratovština i hospital, 636.-640.

¹⁴² Posjedi su raštrkani u Velikom i Malom polju na lokacijama: *Ruzize* (više), *Rudine* (više), *Stomoria* (više), *Ad Vrutche, ad Cernuchia, ad Mire, ad Smoquinaç, ad Magialschine, ad Tussevo, subtus Susgnar, ad Boruch, ad Ostrog* (više), *ad Sagulie, ad Sanctam Georgium de Ostrog, ad villa Drazane, subtus aquam Babe, ad Barundolaç, subtus Biachium* (više), *ad Budosiich, ad Resnich, post mollia ad Ribnich, ad Divuglie, ad Tarze* (više), *supra Resnich ad Javorie, supra sanctam Bartholomeum in Jasvine, ad Sadno, supra sanctam Catarinam, subtus Cherbanus, subtus Strasniza, ad Conazvine, subtus Vlascho, subtus Labdir, subtus sanctum Danielum, Ad sanctum Vitum, ad Mule, ad Cartine, ad Cobaz Dolaz, ad Conazvine, ad Biach*; Matrikula, f. 119-124.

¹⁴³ STROHAL, Bratstva, 65.

¹⁴⁴ ANDREIS, Povijest, 267.

Upravljanje imovinom

Katkad su bratovštine raspolagale razmjerno velikim sredstvima te su kao takve bile važan ekonomski faktor gradskih zajednica. Imovinu bratovštine nadgledao je župan. Županu Sv. Svetih u Trogiru povjeravala se tijekom njegove službe određena svota novca kojom je raspolagao, a smio je potrošiti 10 dukata. Jednom godišnje on je zajedno sa sucima morao provesti kontrolu nad imanjima bratovštine. Obično se u statutima određivala i globa za župane koji bi raspolagali zajedničkom imovinom bez odobrenja ostalih članova.¹⁴⁵ Nakon isteka dužnosti morao je predati svu imovinu i sve obračune. Posjed se bratovštine povećavao, a imetak se sustavno zapisivao. U Matrikuli imamo sačuvane popise prihoda i rashoda, posudbi bratimima i sl. – sva se financijska administracija uredno vodila.¹⁴⁶ Velik posjed bratovštini je davao gospodarsku i pravnu samostalnost u komunalnom sustavu. Velika su se sredstva trošila na održavanje crkve, bratovštine i hospitala, ali kontinuirani dotok novca i nekretnina omogućavao je ipak neprekidni rast institucije. Prema dokumentima vidimo dinamiku poslovanja, kupoprodaje, najma, pozajmice. Blagajna bratovštine stajala je u sakristiji katedrale i jedan ključ je držao župan, a drugi knez. Andreis piše da je prema “laičkoj bratovštini Sv. Duha” primijenjen javni nadzor, a za čuvanje prihoda “gastaldi, koji se drugim imenom nazivaju župani” polagali su račune knezu.¹⁴⁷

U Matrikuli je sačuvan popis primljenih sredstava iz oporučnih legata 1429. i 1430. godine. Popis dokazuje da se statutarna reformacija iz 1428. godine provodila. Naime, odlučeno je da svaki građanin i stanovnik Trogira morao u svojoj oporuci ostaviti za ubožnicu bar 10 solida. U ovom popisu ne spominje se izričito hospital, nego se sredstva ostavljaju za bratovštinu, koja njima upravlja (iako u oporukama piše da je za hospital). Od tih ostavština 1/3 ostavljala je 10 solida, a ostali i znatno više (do 20-30 libri). Skupljeno je oko 155 libara 8 dukata, a neki su ostavljali i hranu i odjeću. Legate su bratovštini ostavljali komisariji (povjerenici) u ime pokojnika kojih je u ovom razdoblju osobito mnogo. Legate su zapimali župani odnosno gastaldi bratovštine, a spominje se da se poslovanje vodilo u tzv. *quaderno de amanistrario*, a tek naknadno upisivano u Matrikulu. Oporučitelji su plemići, pučani pa i jedan hodočasnik. Samo su djelomično članovi bratovštine. Od 28. listopada 1429. do 8. ožujka 1430. zabilježeno je četrdesetak legata.¹⁴⁸ Moguće je da je ova povećana smrtnost bila uzrokovana kugom, koju 1429. godine spominje Pavao Andreis. Prema njemu, grad je 1429., u razdoblju velike izgradnje, pogodila kuga i navodno odnijela 2/5 stanovništva.¹⁴⁹

Bratovština je imala prihod – *intrade*, nekretnine koje je dugoročno davala u zakup. Tako je 6. lipnja 1429. prodala “intradu” bratovštine koja se nalazila *fora deli*

¹⁴⁵ FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 112.

¹⁴⁶ Matrikula, f. 135.

¹⁴⁷ ANDREIS, Povijest, 333.

¹⁴⁸ Matrikula, f. 136-138.

¹⁴⁹ ANDREIS, Povijest, 167.

muri dela zita, ser Marku Andrije, za 200 libri. Za tu svotu kupljena je hrana i ulje koje je bratovština čuvala u sakristiji. Župan je vodio kupoprodajne bilješke u svojoj bilježnici koja nažalost nije sačuvana.¹⁵⁰ Dio sredstava dobivao se i najmom, primjere jedne čestice *in la zita apresso de Maroie marangon e altri confini*, za jednu libru. Godine 1430. za iznajmljivanje kućice (kanape) dobivalo se i 14 libara godišnje.¹⁵¹ U 17. stoljeću bratovština je dosta osiromašila te je živjela od slabih donacija i najmova. U Martikuli su zapisani najmovi kuća 1662. godine: nekoliko kuća u predgrađu te kuće pok. Ivana Polonizze u gradu *apresso ser Zuanne de Buffalis*, koja ostavštinom prelazi u ruke bratovštine (*casa grande*).¹⁵²

Uprava bratovštine

U Matrikuli Sv. Duha, u kojoj se bratovština naziva *scuola* ili *fratiglia*, donose se pravila bratovštine, popisi bratima, zapisnici skupštine, popis zemalja i kuća bratovštine.¹⁵³ Matrikula je pisana latinski, kasnije talijanski ali i hrvatski, a u njoj se utvrđuju se vjerska i humanitarna načela i usklađuju s komunalnim zakonima.¹⁵⁴ Navodi se da bratovština ne može niti smije donijeti nikakve odredbe ili pravila bez dopuštenja, privole ili suglasnosti gospodina kneza i njegove kurije. Ipak, neke su stvari zapisane samo u Matrikuli, što možda upućuje na to da se to rješavalo unutar bratovštine.

Bratovštinom su upravljali župan odnosno gastald – upravitelj bratovštine; prokurator, šest oficijala i kapelan crkve Sv. Duha. Crkva je imala jednoga kapelana, koji svaki dan mora držati misu za bratime te za umrle i za siromahe hospitala.¹⁵⁵ Župan je prema Matrikuli trebao provoditi red i odredbe Matrikule, voditi poslove i najmove, te prihode i rashode bratovštine. Također je bio nadležan i za pobožnu i karitativnu stranu bratovštine (crkvu i hospital). U 17. stoljeću uvode se dva župana.¹⁵⁶ Prema Matrikuli, župan ili gastald bratovštine (*supanus, castaldus*) birao se svake godi-

¹⁵⁰ Matrikula, f. 78

¹⁵¹ Matrikula, f. 126-127.

¹⁵² Matrikula, f. 38.

¹⁵³ Pisano na gotici, na talijanskom; od 1426. godine od mletačke vlade propisan je talijanski jezik kao službeni; FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 99.

¹⁵⁴ Irena BENYOVSKY, "Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima", *Croatica Christiana Periodica*, 41. (1998.); 137.-160., 157. Matrikule trogirskih bratovština 15. i 16. stoljeća nalaze se Arhivu trogirskog kaptola, u prijepisu iz 18. stoljeća. BELAS, Brašćina, 9.-10. Sačuvani su pravilnici trogirskih bratovština Sv. Kuzme i Damjana, Djevice Marije u trogirskom Varošu, Sv. Duha, Sv. Nikole i Sv. Jakova na Čiovu, a pisani su talijanskim jezikom. Pravilnik Gospe kraj mora iz 1552. godine pisan je na hrvatskom jeziku. U Trogiru, javne su se zapovjedi oglašavale usporedo na latinskom i hrvatskom jeziku, jer je hrvatski bio jezik pučana (*slava o croata che e divenuta solo volgare*). Uostalom, hrvatski se sve više upotrebljavao i u Velikom vijeću, iako se statutom opominjalo one koji su govorili *in lingua materna*; a plemićke žene nisu znale latinski u kasnijem razdoblju. U vijeću se od 1429. godine govorilo samo talijanski i latinski. Sačuvana matrikula bratovštine Svih Svetih iz 16. je stoljeća, ali se u dokumentima spominje i ona iz prve polovice 15. stoljeća. FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 103.

¹⁵⁵ Matrikula, f. 5.

¹⁵⁶ Matrikula, f. 99, 100.

ne, zajedno s prokuratorom i šest oficijala bratovštine. Uz dozvolu trogirskoga kneza i komunalnih sudaca, sastajalo se vijeće bratovštine u zgradi bratovštine Sv. Duha, a koje su činili svi članovi. Trebala se skupiti većina (kvorum) te se pristupalo glasovanju. Prije izbora, stari je župan morao prikazati zajedno s prokuratorom sve prošlogodišnje prihode i rashode bratovštine.

Svake prve nedjelje u ožujku treba izabrati četiri gastalda od bratima i predstaviti ih gospodinu knezu, koji potvrđuje jednog od ta četiri. Sačuvan je opis izbora od 3. ožujka 1493., kada se *in sala fraternitatis Sancti Spiritus*, okupljaju bratimi na zvuk zvona *ubi est mores* da bi izabrali novoga župana. U sali se spominje i škrinja s tri ključa u kojoj su bili svi dokumenti vezani uz prošlogodišnju administraciju bratovštine. Glasalo se balotama - za novog župana bilo je 33 bratima, a protiv 23 bratima. Tada se spominje i izgradnja hospicija i organiziranje "fabrike".¹⁵⁷

Nakon izbora, novi se župan morao javno, pred gradskom ložom u kojoj su sjedili knez i suci, zakleti na štandarcu, držeći ruku na Evanđelju,¹⁵⁸ da će voditi brigu, upravljati i brinuti se o bratovštini *bona fide*, te da neće financijski zloupotrijebiti taj položaj. Nakon toga upravljao je sljedećih godinu dana (do 6. ožujka).¹⁵⁹ Godine 1427. donosi se reformacija o izboru župana (bratovštine) Sv. Duha: "Sveto je brinuti se o upravi crkava osobito ondje gdje je očito da se s crkvenom imovinom loše postupa i upravlja a također i onda kada je jasno da netko ustrajno i uporno traži nježno da bi iz toga izvukao korist zapostavljajući strah Božji i sram ljudski, pa (je uputno) izabrati (nekoga) radi upravljanja tim stvarima. (Zato) se donosi i potvrđuje ova odluka: Od sada unaprijed bratovština Sv. Duha, kada želi imenovati svog župana, mora izabrati četiri čovjeka iz te bratovštine pa te izabranike dovesti pred gospodina kneza i njegove suce koji budu tada (vršili tu službu), a gospodin knez sa svojim sucima mora izabrati jednog od te četvorice. Taj župan mora položiti točan i zakonit račun o upravljanju dobrima te bratovštine u roku od 15 dana nakon završetka svoje službe u prisutnosti jednog suca kojega bude gospodin knez poslao da (to) nadzire i u prisutnosti drugih iz te bratovštine pred kojima je uobičajeno položiti račun."¹⁶⁰ Mletačka se vlast upletala u upravljanje bratovštinom, kao i u upravljanje vijećem. Iako je odobravala skupštine bratovština koje su bile protuteža plemstvu, one su ipak morale biti pod strogom kontrolom kneza, odnosno Venecije.

Izabrani je župan imao slobodu upravljanja imovinom crkve i bratovštine te je trebao voditi račune i administraciju transparentno za gospodina kneza. Bez obzira na određenu samostalnost, župan je donosio odluku samo kod sitnih presuda, za osta-

¹⁵⁷ Matrikula, f. 7

¹⁵⁸ Zastavni stup "Sv. Marka" stajao je na mjestu stupa sramote (*stendardum Sancti Marci*). ... *Actum Tragurii in plathea comunis prope stendardum...*; DAZd, k. 67, sv. 3, f.10, 153'. Ovdje se u dokumentima i dalje spominje tzv. *placha rotunda*, gdje su se ljudi zaklinjali na Sv. Evanđelja. ... *Actum Tragurij in plathea prope stendardum sancti Marci ... in forma iuris, iuravit ad sancta Dei Evangelia...*; DAZd, k. 67, sv. 1, f. 229'; sv. 3, f. 176. Dokument iz 1435. spominje da se jedno suđenje održava *in plathea comunis apud plancham*; DAZd, k. 67., sv. 1., f. 65'.

¹⁵⁹ Matrikula, f. 5.

¹⁶⁰ ST, R., II., 18.

lo su ipak bili zaduženi knez i kurija. Nešto veću ovlast imali su vjerojatno župani izvan grada. Ako bi zloupotrijebio svoj položaj, župan je morao odgovarati pred knezom, platiti kaznu i nije više smio biti biran za župana. Također, isti župan nije smio biti biran godinu za godinom.¹⁶¹ Ako je bilo potrebno, novi župan birao se ponovno, a također je trebao popisati stanje računa koje je zatekao.¹⁶²

Prema sačuvanim popisima iz Matrikule možemo primijetiti da su župani, prokurator i oficijali uglavnom bili imućniji pučani, majstori ili protomajstori, pripadnici plemstva ili nekih unosnijih obrtničkih profesija – bojadisari, zlatari, slikari i sl. Također, često su se pojavljivala ista imena, koja su samo cirkularno mijenjala mjesta. Jedan od razloga moguće je stvaranje svojevrstne oligarhije moćnijih obitelji u bratovštini. Ipak, možda je u razdoblju nakon kuge 1429. godine postojao izvjesni “manjak” članova.

Župan je trebao izabrati jednoga prokuratora i šest oficijala, i oni su morali nazočiti u crkvi svake prve nedjelje u mjesecu, a u suprotnom su za izostanak morali platiti jedan solad.¹⁶³ Župan i oficijali trebali su napraviti inventar svih dobara bratovštine i izmjeriti i potvrditi sve nekretnine i upisati ih kod notara i u knjigu Matrikule.¹⁶⁴

Za usporedbu, splitskom je bratovštinom Sv. Duha upravljala grupa oficijala koja je uključivala prokurore (nadzornike financijskih poslova), župane i gastalde. Sličnu podjelu dužnosti nalazimo i u drugim bratovštinama: na čelu bratovština u Dubrovniku stajao je gastald s dva oficijala, a katkad i dva suca.¹⁶⁵ Neke su bratovštine imale i tzv. “Malu skupštinu” u sastavu od 15 do 30 članova, a njezini su sastanci katkad zamjenjivali opće sastanke skupštine, čemu bi odgovarali spomenuti *Tredisi* u splitskom Sv. Duhu. Odbijanje izbora na bratovštinsku dužnost u splitskoj bratovštini strogo se kažnjavalo pa je tako izabrani župan u splitskoj bratovštini Sv. Staša, koji nije htio prihvatiti, dužnost morao platiti 40 dukata.¹⁶⁶

Članovi bratovštine

Popis članova u Matrikuli obuhvaća razdoblje od 1429. godine, a sadrži mnoge naknadne upise. Popis je skupni pa je teško utvrditi koliko je u nekom razdoblju točno bilo bratima. Upisi nisu uvijek datirani, niti su sustavno vođeni. U popisu iz 1429. zapisano je oko 135 muških članova crvenim slovima. Ispod svakog imena naknadno je kurzivom i crnom tintom zapisano: posudba novca, tunike i sl. Kraj umrlih bratima upisan je križ, a ime prekriženo, ali nije upisana godina, pa je teško odrediti kad je netko točno umro. Bratimi su križani u različitim razdobljima, pa da su se vjerojatno umrli križali, a novi upisivali. Ipak, čini se da je 1429. godine, za vrijeme

¹⁶¹ Matrikula, f. 5

¹⁶² Matrikula, f. 5-6.

¹⁶³ Matrikula; FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 112.

¹⁶⁴ Matrikula, f. 3-5.

¹⁶⁵ Zrinka PEŠORDA VARDIĆ, Dubrovački Antunini u kasnom srednjem vijeku, disertacija u rukopisu (2006.), 23.

¹⁶⁶ Dragan ROLLER, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb: JAZU, 1951, 2.

kuge, umrlo dosta stanovnika Trogira,¹⁶⁷ međutim teško je odrediti točan broj umrlih bratima jer se ne može odrediti dataciju upisa. Sljedeći je popis znatno kraći.

U popisu iz 1429. godine navode se bratimi podrijetlom iz drugih gradova: iz Brescie, sa Sicilije, s Korčule, s Hvara, iz Skadra, iz Cremone, iz Zatona, iz Bologne, iz Kopra, iz Lucce, s Brača i troje iz Šibenika.¹⁶⁸ Također se spominju razna zanimanja: drvodjeljci Pavao, Ratko i Mihovil, krojači Dominik i Paval, mlinar Jurko, crevljari Lovre i Filip, bojadisar Marko Stjepanov (s titulom ser), klesar Matija, ljekarnik Miha, kovač Milgost, krznari Radoslav Novaković, Draživoj, Radivoj i Ratko Ostoje, tri zlatara Vladislav, (ser) Stjepan (i jedan čije ime je nečitko), prodavač soli Ratko te mesar Radivoj. Najpoznatiji s ovog popisa je *Blasius pictor* – slikar Blaž Jurjev Trogiranin. Spominje se i sluga trogirskoga kneza te Pelegrin, pripadnik teutonskog reda (koji je kasnije ostavio svoju imovinu bratovštini). Zanimljivo je da su već 1429. vojnici iz Kamerlenga članovi bratovštine: kaštelan Blasius Laurencij, kapetani Guiglelmus i Petrus de Mediolano, te Toma sin nekog stipendiarija. Čini se da su se vrlo brzo nakon uspostave mletačke uprave 1420. vojnici asimilirali, kupili nekretnine u gradu, ženili se domaćim djevojkama, iako im je to bilo zabranjeno.¹⁶⁹ Iako se određeni broj članova u tom popisu (15%) popisuje s titulom *ser*, oni nisu bili pripadnici trogirskoga plemstva - neki su bili strani plemići odnosno istaknuti pripadnici imućnih građana, često majstori onih zanata za koje je bio potreban veći kapital (zlatari, bojadisari i sl.) ili pak župani. Bilo je i pripadnika građanskih linija plemićkih rodova, kao primjerice Petar Matin Matei, Dujam Bufalis i Lovre Stipošević.

Iz tog razdoblja sačuvani su nam i izbori župana (1432.-1453.). U ovim izborima samo je dio članova iz popisa 1429. godine. Možda su to članovi, primljeni nakon kuge 1429. godine. Godine 1444. navodi se (izvan popisa) i 13 ženskih članova (sestrime).¹⁷⁰ Spominje se i tzv. *surla* (vrsta ženske odjeće) *di San Spirito*, što može značiti da su žene imale neke svoje posebne habite. Jedna od njih bila je i „gastalda“ hospitala Sv. Duha.¹⁷¹ One nisu upisane na niti jedan od spomenutih popisa: možda su samo vodile brigu o hospitalu.

Na popis članova iz 1429. odmah se nadovezuje drugi (crnim slovima),¹⁷² a potječe iz pedesetih do sedamdesetih godina 15. stoljeća, što možemo otprilike zaključiti

¹⁶⁷ ANDREIS, Povijest, 150. Iako je broj (2/3 stanovništva, dakle više od 1500 ljudi) vjerojatno pretjeran, ukazuje na veliku smrtnost.

¹⁶⁸ Matrikula, f. 8-14.

¹⁶⁹ ŠUNJIĆ, Dalmacija, 145. U Kaštelu je 1420. bilo čak 350 najamnika, ali je već iduće godine broj smanjen za 150. Godine 1434. odlučeno je da se od 140 vojnika zadrži samo njih 100. Listine, VIII, 107. Mletački vojnici, smješteni u Trogiru u novosagrađenom Kaštelu, bavili su se i različitim zanimanjima. Primjerice, vojnik (*stipendiarius*) Marcheto pokojnog Giacoma iz Siene radio je kao krojač 1468., a vojnik Marko iz Venecije postao je stanovnikom (*habitor*) Trogira iste godine, te uzeo neke zemlje u zakup i obrađivao ih.

¹⁷⁰ PECARSKI, Jedna, 146.

¹⁷¹ Matrikula, f. 150:

¹⁷² Matrikula, f. 14-19.

prema članovima čije genealogije poznamo.¹⁷³ Ovdje se nabraja 188 članova, a popis ima više formiranih prezimena nego prethodni, pa je odličan izvor za genealogiju građanskih i pučkih trogirskih obitelji. I tu se spominju članovi podrijetlom iz drugih mjesta – Firenze, Korčule, Venecije, Skadra i s Brača. Od zanimanja se spominju zapovjednik vojske, krznari Dujam, Dragić i Radoslav, klesari Dominik, Jakov i Radoslav, vijećnik Marko, bačvar Marin, drvodjeljci Martin, Marin i Mihovil Ivanov, zidar Marin, brijač Martin, mlinar Petar, crevljari Šimun i Toma, kovač Vlatko, kipar Ivan (*Zuane intaiador* !) i zlatar Juraj. S titulama *ser* se često popisuju majstori, a pripadnici građanskih prava ili plemićkih obitelji bez titule (Petar Cega, Mihovil i Koriolan Cippico, Andrija i Jerolim Stipošević) . Na drugi popis odmah se nastavlja treći,¹⁷⁴ koji na svakoj stranici ima samo oko 5-6 imena, a ispod svakog je ostavljen prostor za upis učlanjenja, poslova za bratovštinu, kupovine, dugova, plaćanja (županima ili prokuratorima). Ovaj popis sadrži najviše članova iz razdoblja između 1484. i 1524. godine, a sastoji se od samo 42 bratima (nekoliko ih se ponavlja). Od zanimanja se spominje sedam majstora bez određenog obrta, te zlatar (*ser*) Nikola Vuković i Juraj, kovač. S titulom *ser* spominju se osim zlatara i Nikola Berković, Matija Kosanović, Augustin Damilan, Miliša Divnić, Mate Dragazzo, Ivan Chiudi, Šimun Gobela, Petar Ungaro, Gabrijel Perloto, Grgur Pomenić, Stjepan Štafilčić i Marin Vilandić.¹⁷⁵

Postoji i četvrti popis,¹⁷⁶ a koji se djelomično preklapa s trećim, u kojem se nabraja 104 imena bratima: prvi su upisi iz 1493., zadnji iz 1589. godine, ali većina je imena iz razdoblja između 1501. i 1524. godine. I ovdje se ispod većine imena spominju neki od podataka: upis člana, kupovina bratovštinske tunike, uplate i dugovanja bratovštinskoj blagajni i sl. U popisu se navode dvije žene, te 24 majstora (neki s oznakom obrta, a neki bez takve oznake). Od zanimanja se spominju: Andrija, bombarder, majstor Andrija ljekarnik, kalafat Buda, sin Ivana kalafata majstor Frane Kakanović, kapetan vojske (*ser*) Sebastijan Dacamarin; majstor pekar Bernardo Fontana, majstori krojač Jerolim i Batista Fontana; majstor krznar Grgur i krznar Ivan Masić; majstor brijač Mate; majstori kovači Martin i Petar iz Splita; majstori crevljari Petar, Nikola Tomasov i Ivan i Nikola; majstor zlatar (*ser*) Ivana Opatovića. Spominju se članovi iz drugih mjesta: iz Splita (*maistro Piero fauro da Spalato*), Šibenika (*ser Lorenzo da Sibenico*), iz Venecije (*ser Iacomo da Venecia*), iz Crne Gore (*Jerolimo da Mont Negro*). S titulom *ser* spominju se 24 bratima, a većina od njih ne pripada plemstvu.

U Matrikuli se sveukupno spominje oko 470 imena bratima za razdoblje od 160 godina (1429.-1589.). Pripadnici nekih obitelji spominju se u sva 4 popisa. Po dva ili tri člana nabrajaju se iz slijedećih obitelji: Alegreto, Baričić, Bibrović, Bistrić, Borojević, Božiković, Bratojević, Budan, Krčić, Chiudi, Kosanović, Cippico, Domišić, Div-

¹⁷³ ANDREIS, Trogirsko plemstvo, passim.

¹⁷⁴ Matrikula, f. 19-26.

¹⁷⁵ ANDREIS, Trogirsko, passim.

¹⁷⁶ Matrikula, f. 80-98.

nić, Fontana, Godojević, Livnić, Lukačić, Lugavčić, Maračić, Markizović, Mihović, Miličić, Nalutić, Navijačić, Ostojić, Pomenić, Pribislavić, Radičić, Radojković, Ratković, Rosani, Škarpelinić, Stafileo, Stanošević, Stašić, Stipošević i Testa. Matrikula ne sadrži nikakve strukovne odredbe, a članovi su bili predstavnici različitih struka. Pavao Andreis bilježi da su se „u staro vrijeme“ običavali uvrstiti u bratovštinu trogirski plemići, a da se u njegovo vrijeme (17. st.) nađe tek poneki upisan. Naime, on objašnjava da je kasnije župan bio i glavar kongregacije građana i puka, koja je pokušavala biti konkurencija vijeću.¹⁷⁷

Trogirskom Matrikulom određeno je i ponašanje bratima: trebalo je biti pošten i pobožan (*li fradeli de la scuola debia esser onesti e obediendi*); morali su nositi bijele tunike s crnim rubom na rukavu habita na određene dane: na blagdan Sv. Martina, Sv. Andrije, Sv. Nikole i Sv. Tome, a za vrijeme procesija, svake prve nedjelje u rujnu trebali su ići u procesiju za leprozne. Oni koji ne bi poštivali ovu odredbu, za svako izostajanje trebali su platiti kaznu od tri solida.¹⁷⁸ Bratimi su morali oblačiti tunike pod prijetnjom kazne; naglašava se da je to stvar discipline i reda.¹⁷⁹ Tako obučeni morali su sudjelovati i u javnim radovima grada.¹⁸⁰

Bratimi su morali davati milodare u kruhu, povrću, mesu i svijećama siromašnoj braći i udovicama te siromasima u hospitalu.¹⁸¹ Svi bratimi trogirske bratovštine Sv. Duha morali su prisustvovati sprovodima braće. Ako bi koji član umro do 50 milja izvan grada, morao bi ga jedan od bratima prenijeti u grad, gdje je bio sahranjen.¹⁸² Prijenos pokojnika u grad naplaćivao se u većini bratovština iz pokojnikove ostavštine, jedino je siromahu plaćala zajednica. Baštinici su bili dužni dati bratovštini dvije voštanice za ophodne svijećnjake. Bratimi nisu smjeli ostati dužni bratovštini, a ako bi umrli prije vraćanja duga, bratovština ne bi sudjelovala u ukopu, nego bi se tretirao kao siromah ili stranac (!) iz hospitala. Za većinu aktivnosti trebalo je imati dopuštenje župana.¹⁸³ Iz bratovštine se moglo izbaciti članove ako su vodili loš i nepošten život - odnosno kockali, bogohulili ili živjeli s konkubinama.¹⁸⁴ Ova je

¹⁷⁷ ANDREIS, Povijest, 333.

¹⁷⁸ Matrikula, f. 3-5.

¹⁷⁹ Matrikula, f. 3-5.

¹⁸⁰ Arhiv HAZU u Zagrebu, Ostavština Lučić, knj. 10, f. 25-30. Naime svi stanovnici komune trebali su sudjelovati u izgradnji novih fortifikacija koje je Venecija tada gradila. Dukalom 12. prosinca 1442. naređeno je iskopavanje kanala oko grada, ali su se pučani pokušali osloboditi ovog posla, tvrdeći da nikada nisu bili obvezni na ovaj rad. Čak su bili poslali svoje zastupnike Matiju Mihovilova, Vlatka Markizovića, Tomu Zlatara (oficijal bratovštine Sv. Duha) i Grgura Tantepića u Veneciju pred dužda, ali konačno su i dalje morali sudjelovati u javnim radovima. Ovaj kriterij Venecija primjenjuje i u ostalim gradovima. Godine 1492. Mlečani su u Splitu zahtijevali da i bogati i siromašni pučani sudjeluju u javnim radovima i na gradnjama. Ipak, određuje se da „grube i ponižavajuće“ poslove ne rade ugledni pučani. *Zlatna knjiga grada Splita*, ured.: Ivo FRANGEŠ, Split: Književni krug, 1996. 331., 333.

¹⁸¹ Matrikula, f. 3-5.

¹⁸² Dužnost ukopa bila je istaknuta u svim pravilnicima bratovština. Primjerice, po pravilniku trogirske bratovštine Gospe na Zvirachi, kažnjavani su svi koji nisu bili prisutni pogrebu, a kod bratovštine Svih Svetih oni koji ne bi otpratili obitelj do groba (što se moglo događati zbog kuge); FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 11.

¹⁸³ Matrikula, f. 3-5.

presuda bila najteža jer je pojedinac ostao izoliran od zajednice koja je imala monopol nad mnogim ekonomskim i društvenim zbivanjima na lokalnoj razini.¹⁸⁵

Članovi su morali biti dobrostojeći, na dobru glasu, miroljubivi i u dobrom odnosu s drugom braćom. Bilo je određeno da se svaki spor (*alguna defferencia*) mora riješiti sa županom i njegovim oficijalima; u protivnom se plaćala globa. Odlučeno je i da se nitko ne smio iskuljučiti iz bratovštine bez suglasnosti kneza.¹⁸⁶ Iz marginalnih napomena zapisanih u statutu Sv. Duha u Trogiru doznaje se da su u 16. stoljeću članovi mogli svojevolutno napustiti ovu bratovštinu.¹⁸⁷ Glasanje unutar bratovština uglavnom se provodilo tajno (kuglicama *SI-NO*), kao i u gradskom vijeću.¹⁸⁸

Određena su pravila vezana uz članstvo u bratovštini. Broj članova nije smio prelaziti 81, a “ako se dogodi da koji bratim od te bratovštine umre, mogu i smiju umjesto umrlog primiti novog uz suglasnost i privolu gospodina kneza i njegove kurije”.¹⁸⁹ Zapisano je i mjesto primanja novog člana: ispred velikog oltara u hospitalu. Novi bratim ispred Evanđelja morao je obećati da je miroljubiv, u dobrim odnosima sa svim bratimima pobožne bratovštine, da protiv nikoga nije riječima ili djelom postupio, da će poslušno slijediti upute galdalda i oficijale zapisane u Matrikuli, vraćati dugove, skrbiti o crkvi, bratovštini te da će nositi tuniku. Za ulazak u bratovštinu plaćalo se 8 solida.¹⁹⁰ Pri stupanju u bratstvo svaki je bratim trebao prisegnuti da nije s drugim članom u svađi, a ako je bio, trebao se izmiriti.¹⁹¹

¹⁸⁴ STROHAL, Bratstva, 59-60. U statutu Djevice Marije (Gospe od Karmena) u trogirskom *burgusu* postoje i kaznene odredbe za uvredu ili tučnjavu. I statut “slavne divice Marie od kraji mora od Čihova od Troghira” iz 1552. godine ima mnogo kaznenih odredbi. Primjerice, postoje kazne za onoga koji bi “stogod ukral” ili onoga koji bi “oddia na tuye zenne olli gnih rania, a sfoyu zlo stoval radi gnih”. Kažnjen je bio i onaj bratim koji bi igrao “igru pod pinneze” “na raffé ali na karte”) i onaj koji ga ne bi “osfadil zupannu”. Radi održanja reda bile su određene kazne ako bi koji uzrokovao “skandal allitivam smutgnu u skupschini”.

¹⁸⁵ FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 9. U trogirskoj bratovštini Gospe na Zvirači, fizički napad nožem kažnjavao se novčanom kaznom ali i, što je bilo puno gore, zvonjavom zvona kako bi se ova odluka razglasila te osuđeni osramotio. Ovaj je način kažnjavanja tipičan za kasnosrednjovjekovno razdoblje, gdje se određeni prekršaji kažnjavaju stupom sramote.

¹⁸⁶ ST, I., 51.

¹⁸⁷ ...*disse de non voler esser fratello, ili: disse de non voler esser più sorella...*; FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 107.

¹⁸⁸ Primanje u bratovštinu Svih Svetih u Trogiru trebalo je izglasati više od polovice bratima. Kao preduvjet se tražilo da živi s ocem do smrti, što opet ističe socijalnu ulogu bratovština. Svaki koji postane bratim nije smio primiti niti jednu dužnost u bratovštini prve tri godine, a bratimi su morali slušati župana i suce. FISKOVIĆ, Dva pravilnika, 108. Pri stupanju u bratstvo, bratimi su plaćali određenu svotu novaca. Prema statutu Sv. Marije kraj mora trebalo je platiti 6 libara i 8 solida, a za sina koji je stupao na očevo mjesto - dvostruko manje. Bratovština Sv. Nikole određivala je 3 libre kao upisninu. STROHAL, Bratstva, 63, 64. U statutu Gospe od Karmena određeno je da bratim koji se prima u bratovštinu mora imati najmanje 14 godina.

¹⁸⁹ Matrikula, f. 3

¹⁹⁰ Matrikula, f. 4.

¹⁹¹ STROHAL, Bratstva, 59.

Za usporedbu, imamo sačuvana pravila o primanju bratima stotinjak godina kasnije u splitskoj bratovštini Sv. Duha (u dokumentu od 11. studenog 1528. godine).¹⁹² Za primitak u splitski Sv. Duh bila je potrebna suglasnost svih članova; u ostalim splitskim bratovštinama tražio se pristanak natpolovične većine. Katkad su različita pravila vrijedila za različite kategorije potencijalnih članova: za primitak u bratovštinu svih Svetih u Trogiru trebala je natpolovična većina osim ako je kandidat bio sin bratima, a tada je bila nužna dvotrećinska većina te da sin živi s ocem do njegove smrti.¹⁹³ Pristupanje u zajednicu Sv. Duha u Trogiru uvjetovalo se i kupnjom bratimske odore. Za usporedbu, bratim je pri ulasku u šibensku Gospinu bratovštinu plaćao dukat i kupovao bijeli habit s Gospinim znakom.¹⁹⁴

Elita bratovštine

Iako su i pučani mogli imati u posjedu dvije susjedne kuće, oni u pravilu nisu stvarali velike patrimonije za središta proširene obitelji kao pripadnici plemićkih rodova. Pučani nisu bili povezani vertikalno i obiteljski je život bio ograničen na jedno kućanstvo. Ipak, i neki članovi bratovštine ističu se većim brojem nekretnina u gradu, ali i svojim aktivnostima, čestim izborom u službu župana itd. Neplemičko stanovništvo Trogira u 15. stoljeću je bilo podvrgnuto procesu imovinske i staleške diferencijacije. Sitni obrtnici nisu imali mogućnosti za znatniju akumulaciju kapitala. Iz obrtničkog sloja izdvajaju se prvenstveno graditelji, slikari, zlatari, brodograditelji i bojadisari.¹⁹⁵ Čini se da su upravo ti imućniji građani bili članovi bratovštine Sv. Duha.

Jedan od najpoznatijih članova bratovštine Sv. Duha sigurno je Blaž Jurjev Trogiranin, slikar koji je oslikao i naslovnicu Matrikule, prikazujući bratime u njihovim habitima odnosno tunikama.¹⁹⁶ Također, u Trogiru 1434. izrađuje poznati poliptih za oltar Sv. Jerolima za crkvu Sv. Ivana Krstitelja, a 1436. poliptih za crkvu Sv. Jakova na Čiovu.¹⁹⁷ Blaž se prvi put spominje u radionici u Splitu 1412., kada je radio na ukrašavanju stropa splitske katedrale.¹⁹⁸ Godine 1419. trogirski komunalna vlast naručuje od njega izradu ugarskoga barjaka.¹⁹⁹ Nakon dolaska Venecije 1420. Blaž je

¹⁹² Nadbiskupski arhiv u Splitu, ABSD, knj. 8, fol. 144'.

¹⁹³ Nicholas Terpstra, *Lay confraternities and civic religion in Renaissance Bologna*, Cambridge: Cambridge University Press (1995), 84-85.

¹⁹⁴ BENYOVSKY, 149, 153; PETRIC, Bratovštine, 97-136.

¹⁹⁵ Slično je bilo u Zadru i Splitu; Tomislav RAUKAR "Komunalna društva u Dalmaciji u 15. st. i prvoj polovini 16. stoljeća", u: *Historijski zbornik*, sv. 35 (1982), 43-118., 80-81.

¹⁹⁶ BELAS, Braščina 9-10; C. FISKOVIĆ, *Drvena gotička skulptura u Trogiru*, Rad JAZU, knjiga 275., 1941., 104; PECARSKI, Jedna trogirski 146 - 154; FISKOVIĆ, Neobjavljeno 122 - 131; Kruno PRIJATELJ, *Slikar Blaž Jurjev*, Zagreb 1965., 28, 45; I. Fisković, *Gotička kultura Trogira*, Mogućnosti 10 - 11, 1980., pretilak u: *Dalmatinski prostori i stari majstori*, Split 1990., 177, 186; Kruno PRIJATELJ, *Umjetnički profil slikara Blaža Jurjeva*, Katalog izložbe Blaž Jurjev Trogiranin, Split-Zagreb 1986. -1987., 10-12; Igor FISKOVIĆ, *Povijesno i umjetničko značenje Blaža Jurjeva*, Katalog izložbe Blaž Jurjev Trogiranin, Split-Zagreb 1986. -1987., 20 - 21.

¹⁹⁷ FISKOVIĆ, Poliptih, 132; PRIJATELJ, 9-18.

¹⁹⁸ PRIJATELJ, Slikar, 6.

¹⁹⁹ Trogir je sve do predaje Veneciji 1420. bio povezan s ugarskom krunom. Sačuvan je dokument prema kojem Blaž dobiva od komune 10 malih libara *pro opere vexilli Domini nostri Regis*; PRIJATELJ, Slikar, 11.

napustio Trogir i otišao u Dubrovnik, gdje se zaposlio kao državni slikar i protomajstor radionice.²⁰⁰ Nakon šest godina ipak se vratio u Trogir. Godine 1429. spominje se kao član bratovštine, a 1436. izabran je i za župana te bratovštine.²⁰¹ U gradu je posjedovao nekretnine: u jezgri, u blizini Sv. Marije *de platea* spominje se jedna njegova kuća,²⁰² a 1437. također je u staroj jezgri kupio česticu.²⁰³ Blaž je očito pripadao gornjem sloju trogirskih pučana, te je imao ugled i priličan imetak, što se vidi iz njegove oporuke – dvije kuće u gradu i više čestica zemlje. Imao je i kućnu poslugu.²⁰⁴ Sačuvan je i ugovor od 15. rujna 1437. između bratovštine Sv. Marije Male braće (na Čiovu)²⁰⁵ a i Blaža Jurjeva o izradi oltarne slike (*unam anconam seu palam ad altare maius dicte ecclesie*).²⁰⁶ Godine 1436. spominje se i Blažev učenik Martin Petrović, koji je stanovao u Blaževoj kući. U svojoj oporuci iz 1448., sastavljenoj u Zadru, ostavio je kuću sa zemljištem blizu Sv. Petra bratimima Sv. Duha, novac za hospital i hodočasnike, a i novac za izgradnju gradskih bedema.²⁰⁷

Važan je član bratovštine i protomajstor Marin Radojev, poznat po vođenju izgradnje gradskih fortifikacija 1420. godine. Marin je 8. rujna potpisao ugovor s knezom Šimunom Detrikom.²⁰⁸ Marin Radojev i još trojica kamenara trebali su pripremiti kamen za konstrukciju temelja Kaštela.²⁰⁹ Protomajstor Marin postao je tako voditelj “fabrike”, koja je osnovana 20. studenog 1420. (*fabricha del castelo*), a izrađivao je i izvedbene nacрте.²¹⁰ Marin Radojev, osim što je bio član bratovštine Sv. Duha, 1432. i 1440. zabilježen je i kao oficijal bratovštine.²¹¹

²⁰⁰ Jorjo TADIĆ, *Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku 14-15. veka*, Beograd, 1952., 32.

²⁰¹ FISKOVIĆ, Poliptih, 133.

²⁰² DAZd, k. 67, sv. 2, f. 9.

²⁰³ DAZd, k. 67, sv. 2, f. 9’.

²⁰⁴ FISKOVIĆ, Povijesno, 18.-28.

²⁰⁵ Franjevci su htjeli obnoviti svoj stari samostan i crkvu na kopnu, ali je tu građevinu uništio gubernator Kamilo Orsini 1420. Kameni i drveni ostaci samostana bili su upotrebljeni za javne radove, a crkvena vrata ovog samostana bila su, prema Andreisu, preobračena u nova (južna) gradska vrata. ANDREIS, Povijest, 168.

²⁰⁶ DAZd, AT, k. 67, sv. 2, f. 186-186’. Blaž Jurjev s rektorom crkve sklapa ugovor da će izraditi poliptih s pet oslikanih polja za 200 malih libara. Taj je poliptih danas nažalost izgubljen. PRIJATELJ, Slikar, 14.; FISKOVIĆ, Poliptih, 132.-133.

²⁰⁷ PRIJATELJ, Slikar, 16; FISKOVIĆ, Gotička, 1059.

²⁰⁸ AHZg, Ostavština Lučić: Lucius, XX-12/I-XXIV, 24 svezaka, ured. M. Barada, knj. 9, f. 113-116, (*Simonis Detrico comitis cum Prothomagistro de fabricando forticilio conventio. Die 8 septembris 1420.*); LUČIĆ, Povijesna, 923.

²⁰⁹ ANDREIS, Povijest, 160.

²¹⁰ ZKZ, Rukopisi, MS 305, f. 6’. Sačuvani su detaljni opisi o pregradnji i izgradnji kaštela, kao i cijene kamena, prijevoza i sl.: bilo je određeno da se kula koja se nalazila pokraj “velike kule” zaobli i snizi tako da bude visoka samo 10 mletačkih sežnjeva, te da bude masivna i od vapna i kamena. Ova se trebala povezati s hodnikom bedema u pravcu prema gradu. Novi gradski zid Prigrađa trebalo je izgraditi 30 koraka sjevernije kako bi se udaljio od kaštela, a morao je biti širine 15 stopa AHZg, Ostavština, knj. 9, 113-116.; Vanja KOVAČIĆ “Trogirske fortifikacije u 15. st.,” u: *Prilozi povijest umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 37. (1997.-98.), 109.-137., 118.

²¹¹ Matrikula, f. 43, 52.

Među članovima se po imućnosti ističe i bojadisar majstor Marko Stjepanov, koji je 1433. godine bio župan bratovštine, a prokurator 1452. i 1453. Godine 1435. zabilježeno je da bojadisar Marko iz Splita iznajmljuje kuću-kulu za stanovanje i za radni prostor (*tinctoria*), koja se nalazila kraj gradskoga zida i posjeda Ivana Dujmova Lučića (i domine Jakobice),²¹² od Jakomela Lucijeva Vitturija. Za tu je djelatnost bio potreban dosta veliki kapital, pa su takve radionice posjedovali samo imućni građani i patricijat. Plemići su bojadisaone davali uglavnom u zakup, a nisu se sami bavili tom djelatnošću.²¹³ Bojanje tkanina kao unosan posao bilo je često državni monopol.²¹⁴

Osim spomenutih pojedinaca, vidi se da je u bratovštini bilo više pripadnika bogatoga građanstva. Primjerice, i Mihovil Ivanov, bojadisar, bio je istaknuti član bratovštine Sv. Duha, s velikim brojem zemalja u distriktu.²¹⁵ Njemu 1437. gastald bratovštine (*magister Milgost*) iznajmljuje kuću te bratovštine, koja se nalazila u blizini bratovštine i posjeda Šimuna Sobote, posjeda ser Petra Chiudija i don Blaža Hercegovića u jugozapadnom dijelu staroga grada.²¹⁶ Spomenuti župan Milgost, kovač, koji je bio i oficijal bratovštine, iznajmljuje 1436. godine česticu (*locus*) u Novom gradu, vrlo blizu bratovštine Sv. Duha, odnosno blizu *porta pro quam itur de Civitate Nova in Civitate Veterem*.²¹⁷ Čini se da su tu bile smještene i ostale gradske kovačnice koje su 1443. izazvale velik požar u Novome gradu.²¹⁸ Blizu nekadašnjih posjeda Mihaća Vitturija nalazio se 1435. posjed člana bratovštine Dominika Gudičića,²¹⁹ koji je 1432. godine bio župan, a navodi se u Matrikuli s titulom *ser*. Njegov prvi susjed bio je Mihovil, apotekar, također član bratovštine Sv. Duha, koji je 1436. iznajmljivao i česticu u Novom gradu.²²⁰ I pripadnici obitelji Testa imali su dosta posjeda u distriktu. Bratovština Sv. Duha nije bila samo organizacija jednakih - čini se da je i u njoj postojala određena hijerarhija, koju je prepoznala i državna vlast. Takav kriterij Venecija primjenjuje i u ostalim gradovima. Godine 1492. Mlečani su u Splitu zahtijevali da i bogati i siromašni pučani sudjeluju u javnim radovima i na gradnjama. Ipak, određuje se da „grube i ponižavajuće“ poslove ne rade ugledni pučani.²²¹

²¹² DAZd, k. 67, sv. 1, f. 4.

²¹³ Sličnu situaciju nalazimo i u Zadru, RAUKAR, Zadar, 233.

²¹⁴ Kao i mesarski i pekarski obrti; RAUKAR, Komunalna 15. st., 67.

²¹⁵ U distriktu se, uz posjede bratovštine, spominje njemu susjedna nekretnina na lokacijama *ad Mire iuxta fovea comunis, ad Sagulie, ad Sanctum Georgium de Ostrog, ad Sadno, supra sanctam Catarinam* (Malo polje), *ad Mule*.

²¹⁶ DAZd, k. 67, sv. 2, f. 148.

²¹⁷ Ser Cressolus Kristofora Dominis imao je nekretninu u Novom gradu u susjedstvu čestice (*locus*) majstora kovača Milgosta Gojčića i nekretnine (*iura*) majstora Ratka mlinara. DAZd, k. 67, sv. 2, f. 45

²¹⁸ Rački, *Notae*, 268.

²¹⁹ DAZd, k. 67, sv. 1, f. 13

²²⁰ DAZd, k. 67, sv. 2, f. 45

²²¹ Zlatna, 331.

Zaključak

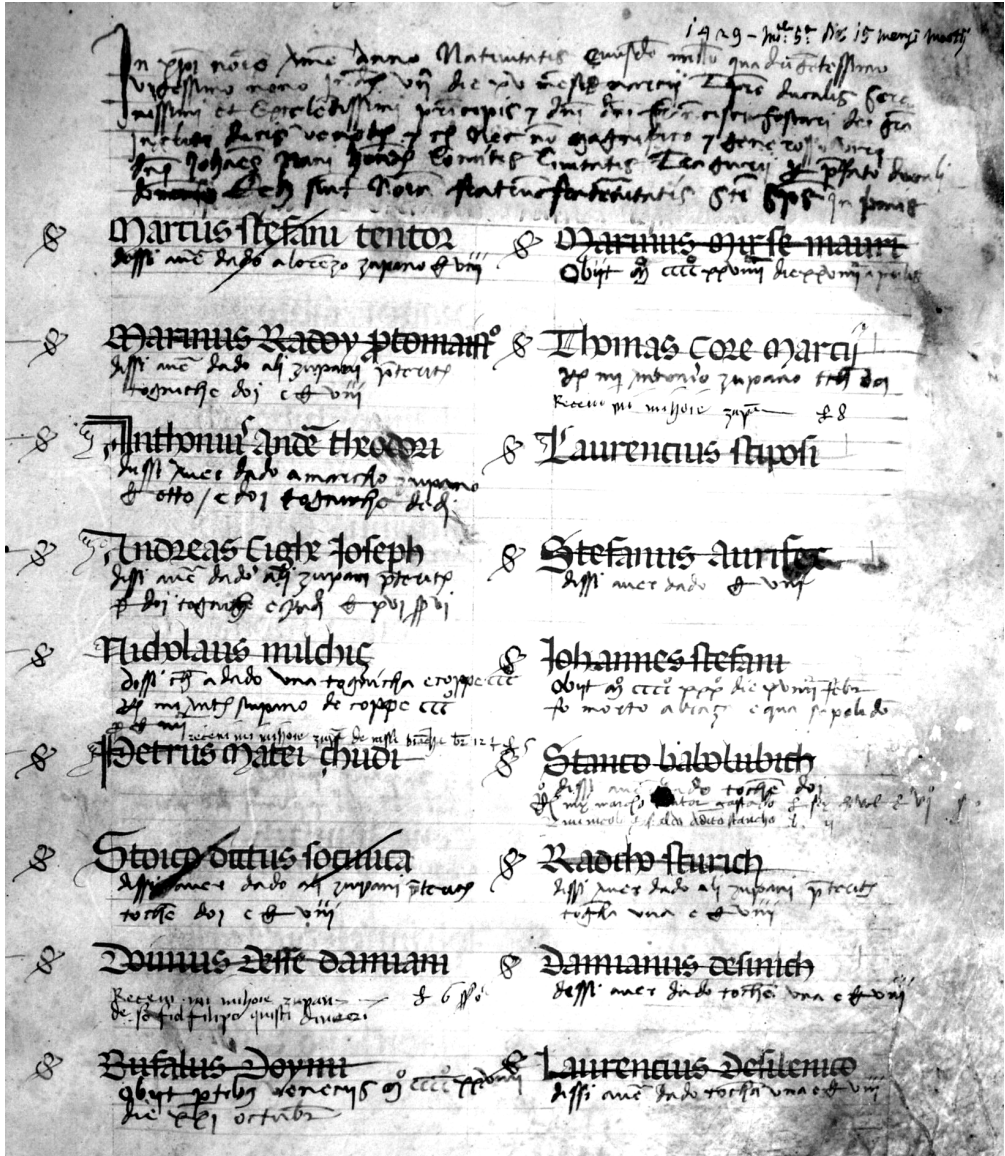
Bratovština Sv. Duha u Trogiru politički je i društveno vrlo važna i gospodarski jaka institucija, s velikom ulogom u društvenoj i kulturnoj povijesti srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog Trogira.²²² Nastaje u političkim previranjima 14. stoljeća u Trogiru, a njezin je razvoj vezan za ulogu pučana u komunalnom društvu. Jedino bratovština Sv. Duha nije bila ukinuta za vrijeme Ludovika, zahvaljujući jedinom gradskom hospitalu koji je održavala, gospodarskoj ulozi i veličini posjeda, te članstvu koje se sastojalo od imućnijega građanstva. Matrikula Sv. Duha donosi mnoge podatke o pravilima bratovštine, članstvu, upravi, imovini itd., te je vrlo važan izvor za povijest bratovštine, pučana i srednjovjekovnog Trogira općenito.

Bratovštine se katkad smatraju umjetnim obiteljima, odnosno zamljenom za plemićke rodove, gdje članovi nisu vezani krvnim ili ženidbenim vezama nego podložnošću zajedničkim odredbama. Naime, na višoj razini urbanog društva, plemićki su rodovi bili odlična zaštita i za manje moćne članove plemstva. Istu socijalnu i zaštitničku ulogu često je pružala i bratovština.

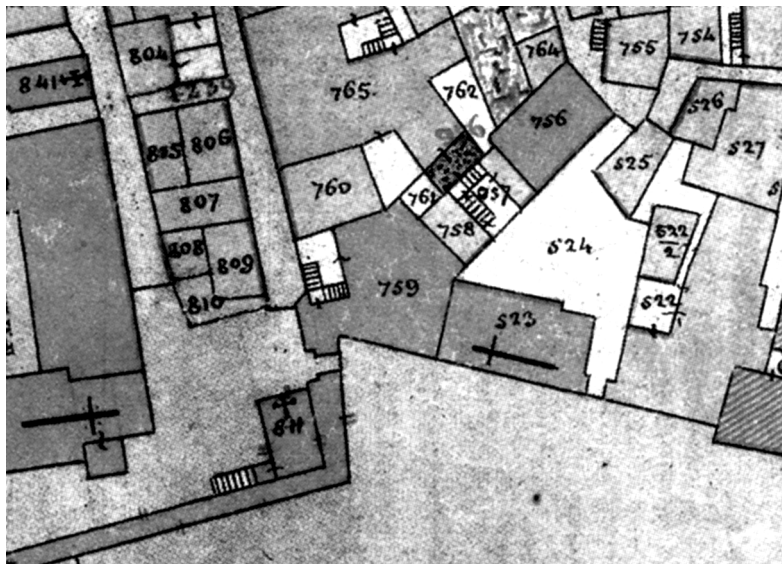

Naslovnica Matrikule bratovštine sv. Duha (Blaž Jurjev), Pinakoteka zbirke sakralnih umjetnina katedrale (Sv. Lovre), Trogir.

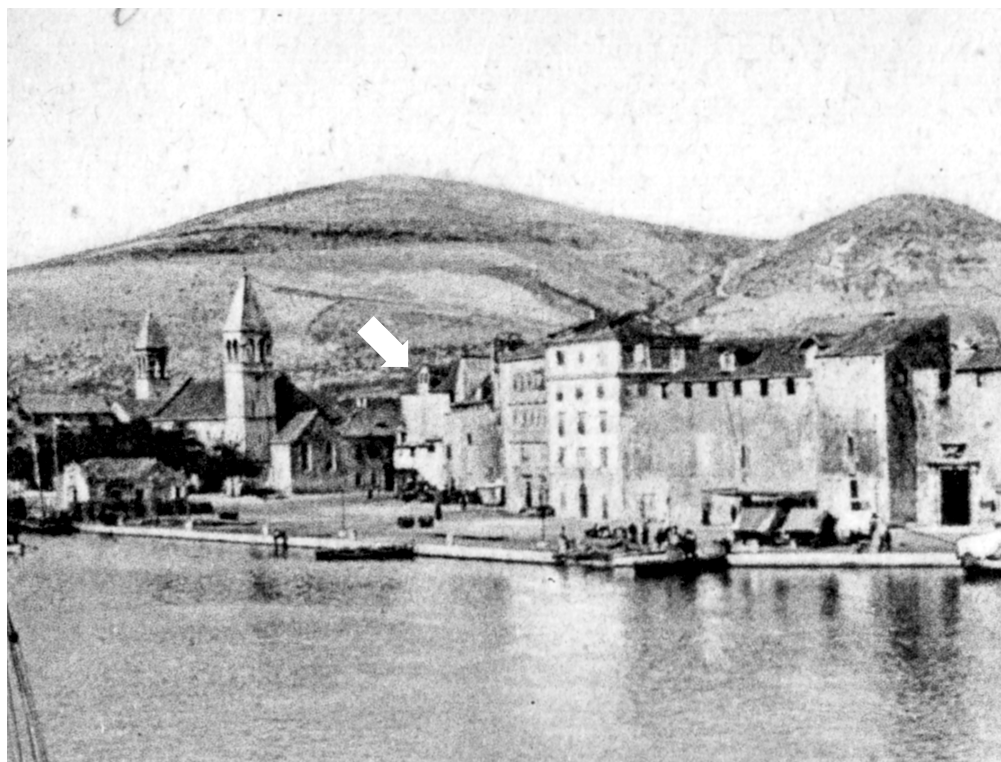
²²² O bratovštinama u srednjovjekovnoj Europi vidi: Charles BLACK, *Italian Confraternities*; John Henson, *Piety and Charity in Late Medieval Florence*, Oxford, Clarendon Press (1994).

Faksimil stranice Matrikule Pinakoteka zbirke sakralnih umjetnina katedrale (Sv. Lovre), Trogir.

Katastarski plan Trogira s očuvanim tlocrtom crkve sv. Duha (kat. čest. 523),
 Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju.

Fotografija južnog bedema Trogira s crkvom sv. Duha (kraj 19. stoljeća),
 razglednica, vlasništvo autorice.

Fotografija crkve Sv. Duha, Fototeka Konzervatorskog odjela u Splitu.

A role of the Holy Spirit fraternity in the medieval and early modern Trogir (Traù)

Irena Benyovsky Latin

Croatian institute of History

Opatička 10

10000 Zagreb

Republic of Croatia

Development of the Trogir's fraternity of the Holy Spirit depended on several elements: a common emergence of such fraternities in Europe, social and political position of commoners in Trogir during the fourteenth and fifteenth centuries, as well as the maintenance of city's hospital which probably was under the influence of hospitaler's order of *Santo Spirito*. It is important to stress that the period of the fraternity emergence (together with the city's hospital) conveys with the urban growth of Trogir. Members of the fraternity came from various social groups but leadership was always under the influence of the rich citizens. The importance of this fraternity was such that during the rule of Louis the Great this was the only fraternity in Trogir that was not abolished in 1365. During the fifteenth century this fraternity was leading, so called, commoners council, which was a kind of opponent to the city's council of noblemen. Investigation of the fraternity's statute (*matrikula*) revealed that fraternity of the Holy Spirit owned a significant amount of mobile and immobile property. The chief income was coming from the gifts, mostly from testaments. Because of this wealth the fraternity was economically independent and often communal turbulences did not affect it. In 1442 all the property of the fraternity was evaluated and listed: the fraternity possessed 60 possessions in the city's district, several houses within the city walls among which some were rented. With these incomes fraternity financed maintenance of the hospital. All the possessions of the fraternity were supervised by fraternity's *župan* (headmaster). The extent documents reveal dynamics of the fraternity's business, rents and loans. The fraternity's statute contains approximately 470 names of fraternity members over the period of 160 years (1429-1589). Some of the fraternity members were prominent citizens, holding a significant property in the city and performing various important offices. Therefore, the fraternity of the Holy Spirit in Trogir represented an important political, social and economic institution that significantly influenced culture of medieval and early modern Trogir.

Key words: Trogir (Traù); Middle Ages; fraternity of the Holy Spirit; fraternity's statute